

Гэта трэба ЖЫВЫМ!

Фота Таццяны МАТУСЕВІЧ

Бадай не знойдзеца ў нашым грамадстве чалавека, які б не жадаў сваёй Беларусі міру, дабрабыту, дзейсных перспектыв і працвітання. Безумоўна, ключавым для “дня сённяшняга” любой эпохі, дня, які проста абавязаны глядзець у будучыню, з’яўляецца слова “мір”. Сапраўды, гэтае паняцце ўбірае ў сябе літаральна ўсё, што патрэбна для далейшага замацавання самай галоўнай формулы на зямлі — развіцця цывілізацый і жыцця чалавецтва ў іх. Рэспубліка Беларусь, як ніякая іншая, цэнніць, зберагае ды пільна аберагае той найкаштоўнейшы ключ-пастулат, які і ў XXI стагоддзі не страціў для нас свайго існага прызначэння. Мір і згода... Сімвалічна, што напярэдадні Усебеларускага народнага сходу, які неўзабаве адбудзецца і на якім прагучаць словы і аб культуры, Дзяржаўнай прэміяй Беларусі за 2020 год Указам Прэзідэнта краіны адзначаны творчы ўнёсак скульптара, дацэнта Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў Канстанціна Касцючэнка за ўвасабленне менавіта гэтай тэмы — неўміручай тэмы Памяці, што назаўсёды “прапісалася” ў генетычным кодзе беларусаў. Так, “гэта трэба не мёртвым, гэта трэба жывым”...

ст. 3

Пра пачэсны ўклад дзеячаў мастацтва ў мемарыяльны кантэкст чытайце таксама на старонцы 14.

ПРАЦЯГВАЕЦЦА ПАПІСКА НА ГАЗЕТУ "КУЛЬТУРА" ПРАЗ ІНДЫВІДУАЛЬНЫ (63875) І ВЕДАМАСНЫ (638752) ІНДЭКСЫ.

З дапамогай банкаўскай карткі газету можна выпісаць праз інтэрнэт-сэрвіс на сайце "Белпошты" (пункт "Афармленне падпіскі на друкаванья сродкі масавай інфармацыі").

Актуальна

АЛЬТЭРНАТЫВА НА ЛЮБЫ ГУСТ

Сёння тэатры краіны працуюць у новай абстаноўцы. “К” распавядае пра выбар найбольш зручнага прагляду спектакляў — або ў традыцыйнай форме, або ў анлайн-фармаце.

ст. 3, 12

Тэма

НЕПЕРААДОЛЬНАЯ ПРАГА ЧЭСЛАВА ЖУСЕЛЯ

Самародку з Браслава па ўсіх звыклых схемах лёсу быць мастаком не выпадала, але ж яго карціны высока ацэньваюць і мастацтвазнаўцы, і звычайныя людзі...

ст. 6 — 7

Art-блог

НЕ ШКАДУЙЦЕ ЧАСУ НА АДЛЕГЛАСЦЬ

Журналіст “К” наведваў дзве экспазіцыйныя пляцоўкі Нацыянальнага цэнтра сучасных мастацтваў і раіць нашым чытачам пазнаёміцца са станам і тэндэнцыямі сучаснага мастацтва.

ст. 9, 16

9 871 994 427 800 01 2 1005

Стратэгічная формула дыялога

Ключ да іміджавага “ландшафта” краіны

Падрыхтоўка да Усебеларускага народнага сходу мабілізавала грамадства на канструктыўную дыскусію аб тым, як і куды рушыць нам у наступныя пяць гадоў. Бадай ніколі актыўнасць беларускага грамадства не была такой яскравай. Ужо колькі месяцаў па ўсёй краіне ідуць абмеркаванні ў фармаце дыялогаў па пытаннях істотнага абнаўлення жыцця кожнага з нас за кошт умацавання сацыяльна-эканамічнага стрыжня дзяржавы, а таксама яе палітычнага складніка для ўнясення прапагоў у Асноўны закон.

Прынамсі ў рамках Адзінага дня інфармавання ў сталіцы і ва ўсіх рэгіёнах былі выпрацаваны шматлікія падыходы да ўдасканалення розных сфер дзейнасці інстытутаў соцыума. Працуючы над праектам Асноўных палажэнняў Праграмы сацыяльна-эканамічнага развіцця Рэспублікі Беларусь на 2021 — 2025 гады, людзі, у прыватнасці, назвалі прыярытэтам развіцця эканомікі формулу “інтэлектуальная

краіна”, засяроджваючыся на пытаннях эфектыўнага выкарыстання творчага патэнцыялу нацыі. Калі вобразна казаць пра гэтую формулу, дык, вядома ж, у ейную праекцыю ўваходзіць прастора культуры і мастацтва ў рэаліях сучаснасці.

Тыя надзённыя пытанні, што стаяць напярэдадні форуму перад грамадствам, літаральна ўчора міністр культуры краіны Анатолій Маркевіч у рамках Адзінага дня інфармавання абмяркоўваў з калектывам Гродзенскага абласнога драматычнага тэатра.

Дык якім чынам нам як мага больш эфектыўна прымусіць працаваць на эканоміку іміджавага “ландшафт” Беларусі ў шырокім, метафарычным, паняцці, якое наўпрост спалучана з культурнай, а значыць і з турыстычнай галінамі краіны? Гэтае пытанне мы задалі кіраўніку Нацыянальнага агенцтва па турызме Паўлу Сапоцьку, які меў непасрэднае дачыненне ў сваёй працоўнай дзейнасці і да сферы культуры.

Павел Сапоцька, дырэктар Нацыянальнага агенцтва па турызме:

— Культура — гэта вітрына краіны, якая мае практычна невывяржаны патэнцыял для прасоўвання нашых сацыяльна-эканамічных, палітычных інтарэсаў. Сваю ролю тут, вядома ж, мае і турызм, як пэўны драйвер усіх нашых культурных дасягненняў.

Калі мы прыязджаем у тую ці іншую краіну, у першую чаргу мы глядзім на яе культурныя дасягненні: помнікі, музеі, гістарычныя славутасці. Калі мы плануем прыехаць у якую-небудзь краіну, мы праз інтэрнэт-парталы даведваемся пра яе нацыянальныя багасці, творчы патэнцыял, аб брэндывых прамысловых прадпрыемствах.

У гэтым сэнсе нам трэба вельмі гучна заявіць пра сябе ў свеце, тактоўна, але гучна. Не толькі існуе, але і пастаянна расце відэаочная цікавасць да нашай Беларусі, і яе трэба прафесійна задавальняць. Нам ёсць чым ганарыцца: у нас найпрыгажэйшыя прыродныя асяродкі, найталенавітыя людзі, самабытная культура, шмат помнікаў і гістарычных мясцін, якія могуць звыш тых, хто да нас прыязджае.

У свой час мне ў складзе афіцыйнай дэлегацыі давялося пабываць у Султанце Аман на Днях культуры Беларусі. Калі выступаў харэаграфічны ансамбль “Харошкі”, палова залы плакала. Я хачу сказаць, што найперш культура заклікана мяняць чалавека ў лепшы бок, натхняць яго і зрабіць так, каб цалкам далёкія дзяржавы і народы ўспрымалі нас з захапленнем, са слязамі на вачах, з добрымі эмоцыямі. Менавіта праз культуру ствараюцца магутная цікавасць, якая прымусіла завульці Беларусь і даведана, хто такія беларусы, чым яны жывуць і на што яны здольныя ў творчым, а значыць, і ў эканамічным плане.

Таму культурная дыпламатыя безумоўна з’яўляецца, на маю думку, першай і важнай прыступкай дыпламатыі ў цэлым. У сусветнай гісторыі было дастаткова момантаў, калі менавіта культура і яе дзеячы маглі вырашыць шматлікія пытанні, якія так і не ўдавалася вырашыць ні ваенным, ні палітыкам.

Бясконцы патэнцыял самабытнасці

Хачелася б, каб усё гэта і прагучала на маючым адбыцца чарговым Усебеларускім народным сходзе. Яго правядзенне — падзея досыць важная і неабходная, бо менавіта цяпер надзвычай патрэбны дыялог розных людзей, прадстаўнікоў розных прафесій, тых, хто працуе ў розных сферах. І прадстаўнікі сферы культуры, а таксама і турызму, на мой погляд, з’яўляюцца абсалютна паўнаважнымі зв’язкамі ў гэтым дыялогу. Больш за тое, яны маглі б салзейнічаць і больш

ўбачыць: вельмі вялікія грошы дзяржава насамрэч выдзяляе на тое, каб культура развівалася.

Дзяржаўнае фінансаванне ішло і на адраджэнне традыцый, і на захаванне нашага культурнага здобытку, і на падтрымку падростаючага пакалення, і на развіццё нашых прафесійных школ: і харэаграфічных, і тэатральных, і мастацкіх, і музычных, і, вядома, на рэстаўрацыю помнікаў гісторыка-культурнай спадчыны, на працу з рэгіёнамі.

І я думаю, што культура — гэта настолькі неабходная і патрэбная сфера дзейнасці, якая і цяжка і лёгка прамысловасць, сельская гаспадарка, харчпрам, медыцына, адукацыя. Спалядуючы, многія людзі ацанілі важнасць прафесійных работнікаў культуры, захаванні Беларускай нацыі. А гэты імунітэт будзе ўмацоўвацца толькі ў тым выпадку, калі тыя людзі, якія цяпер працуюць у сферы культуры, будуць упэўненыя ў заўтрашнім дні.

Быў час, калі я як кіраўнік баяўся адраўляць людзей на стажыроўкі, бо яны маглі не вярнуцца, таму што бацькі іншыя падыходы ў заробатнай плаце. Добра, што і гэтакім пытанню будзе наддадзена належная ўвага на Усебеларускім народным сходзе. Бо ў Асноўных палажэннях Праграмы развіцця Рэспублікі Беларусь на 2021 — 2025 гады пазначана: “У 1,5 — 2 разы будзе павялічана заробатная плата асобным катэгорыям работнікаў бюджэтных сферы (настаўнікам, выкладчыкам, лекарам і сярэдняму медперсоналу, работнікам сферы сацыяльнага абслугоўвання, культуры)”.

Хачелася, каб працу работніка культуры, яго значнасць у гэтых кантэкстах разумелі і ацэньвалі ўсе слаі грамадства не толькі па вартасці, але і па той пазітыўнай перспектыве, якая безумоўна закладзена ў культурнай сферы нашай краіны — нашым дамінантным нацыянальным багасці.

Культурная дыпламатыя безумоўна з’яўляецца першай і важнай прыступкай дыпламатыі наогул.

паспяховаму эканамічнаму развіццю краіны.

Так, дзяржава моцна падтрымлівае культуру. Дастаткова паглядаць, якая колькасць помнікаў узведзена і адрэстаўравана за апошнія гады, якая колькасць аб’ектаў уведзена ў эксплуатацыю, якая вялікая работа праводзіцца ў рэгіёнах па захаванні нашай абрадавай культуры — нашай нематэрыяльнай спадчыны. Вельмі шмат робіцца для прасоўвання Беларускай культуры і за мяжой. Зноў жа, мы захавалі гэтую велізарную сетку нашых фестываляў, святаў і конкурсаў, якія ўжо сталі беларускімі брэндамі. Практычна ў кожным раёне краіны ёсць свае святы, якія папулярна ўзуюць нашу нацыянальную спадчыну... Функцыянуюць фонды Прэзідэнта, у тым ліку па падтрымцы таленавітай моладзі, робіцца вельмі шмат для мастацкай адукацыі і эстэтычнага выхавання. На высокім узроўні развіваецца прафесійнае мастацтва. Беларускае калектывы выступаюць на лепшых сцэнічных пляцоўках, нашы мастакі таксама маюць магчымасць выстаўляцца ў лепшых музеях і галерэях, у цэлым наладжана закупачная сістэма твораў музычнага і іншага мастацтва.

На сваёй ранейшай працы, у Нацыянальным гістарычным музеі, я

Выкарыстаны фота з інтэрнэт-рэсурсаў

КУЛЬТУРА ШТОДНЕННАЯ ГРАМАДСКА-ПАЛІТЫЧНАЯ, ДЛІА ДАСУГУ (КУЛЬТУРА, МАСТАЦТВА) Выдавецца з кастрычніка 1991 года

Заснавальнік — Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь. Рэгістрацыйнае пасведчэнне № 637, выдадзена Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Галоўны рэдактар — КРЫВАНОС Аляксандр Паўлаў; **намеснік галоўнага рэдактара** — Юрый КАРПЕНКА; **адказны сакратар** — Таццяна ПАШЭНЬКА; **рэдактар аддзела:** Юўген РАЎІН; **аглядальнікі рэдакцыі:** Эмілер ЮРКЕВІЧ, Надзея ВУНІЦЬВІЧ, Надзея КУДРІЦКА, Антон РУДАК, Ілья СВІРЫН, Юрый МАРЫНКЕВІЧ; **спецыяльны карэспандэнт:** Пётр ВАСІЛЕВСКІ; **мастацкі рэдактар** — Наталія ОВАД.

Сайт: www.kimpress.by. E-mail: kultura@tut.by. Адрас рэдакцыі: 220013, Мінск, пр. Незалежнасці, 77, чацвёрты паверх. Тэлефоны: (017) 286 07 97, (017) 334 57 23. Тэлефон-факс: (017) 334 57 41. Рэкламны адрас: тэл. (017) 286 07 97, 334 57 41. Выдавец — Рэдакцыйна-выдавчэцкая ўстанова “КУЛЬТУРА І МАСТАЦТВА”.

Дырэктар — СЛАБОДЗІН Ірына Аляксееўна; **першы намеснік дырэктара** — КРУШЫНСКАЯ Людміла Аляксееўна.

Прыёмная: (017) 334 57 41. 220013, Мінск, пр. Незалежнасці, 77. Чацвёрты паверх. Бухгалтэрыя: (017) 334 57 25. **Аўтары донісцаў паведамляюць прозвішча, поўнасна імя і імя па бацьку, пашпартныя звесткі (нумар пашпарта, дату выдачы, кім і калі выдадзены пашпарт, асабісты нумар), асноўнае месца працы, зваротны адрас.** Аўтарскія рупкі не рэдакцыя і не вяртаюцца. Меркаванні аўтара могуць не адпавядаць пункту гледжання рэдакцыі. Аўтары нясуць адказнасць за дакладнасць матэрыялаў. *Матэрыял на правах рэкламы.

© “Культура”, 2021. Наклад 3078. Індэкс 63875, 638752. Рознічны кошт — на дамоўленасці. Папідсана ў друк 29.01.2021 у 17.30. Замова 15. Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства “Выдавецтва “Беларускі Дом друку”. 220013, г. Мінск, праспект Незалежнасці, 79/1. ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004.

Брама незабыўнага

(Заканчэнне.
Пачатак на старонцы 1)

Мы наведалі яго май-стэрню, дзе і нараджаўся той мемарыял, што знаходзіцца сёння на месцы канцэнтрацыйнага лагера смерці “Трасцянец”, уведзены нашыстамі ў дзеянне ў 1943-м пад Мінскам. Сёлета памяць беларусаў будзе звернута і яшчэ да адной пранізліва-балючай даты — 80-годдзя пачатку Вялікай Айчыннай вайны. Канстанцін Касцючэнка ў час увасаблення скульптурнай кампазіцыі “Брама памяці” мемарыяла, уяўляючы жах трасцянецкага пекла, не мог, вобразна кажучы, не маліцца на сённяшні мірны кантэкст жыцця роднай Бацькаўшчыны, бо перад ягонымі вачамі паўставалі дакументальныя сведчаныя жыхавых гадоў ліхалецця, подзвігі і трагедыі на Той Вайне, якія яму ў цішы творчай майстэрні даводзілася літаральна прапусьціць праз сэрца.

Успамінаючы ўсё гэта, Канстанцін Аляксандравіч дзеліцца з нашым карэспандэнтам:

— Як і ў кожнага з жыхароў Беларусі вайна не прайшла бяспледна і ў гісторыі майё сям’і. Абодва мае дзяды ваявалі, дзядуля па матчынай лініі быў у партызанскім атрадзе, а дзед па бацьку ваяваў на фронце, але ў самым пачатку вайны атрымаў цяжкае раненне і ў выніку быў камісаваны. Нашыя сваякі сведчаць пра страшныя наступствы вайны, пра тое, што гэта ніколі не мусіць паўтарацца.

Праектныя работы па Трасцянецкім ваяні з 2010 па 2014 год. Неабходна ж было вызначыць, як помнік будзе выглядаць на мясцовасці, якія камунікацыі трэба задзейнічаць, як на ўспрымманне помніка стане ўплываць святло. Існуе даволі багатая і дакладная храналогія трагічных падзей, якія адбываліся ў Трасцянецкім ў гады нацысцкай акупацыі, ёсць багата архіўных дакументаў, пачынаючы ад пісьмовых крыніц і нават да кінахронікі, з якімі давялося азнаёміцца, працуючы над манументам, прысвечаным памя-

ці ахвяр лагера смерці. Менавіта крыніцы такога кшталту дазволілі мацней заглябіцца ў гісторыю гэтага месца, далі магчымасць абаперціцца на дакладныя дакументальныя звесткі, каб стварыць найбольш выразны вобраз, патрапіць у цэль.

Ідэя кампазіцыі помніка першапачаткова палягала ў звароце да вобраза фігур нявінна забітых святых, якія таксама цярапелі перад смерцю страшных пакуты, правёўшы, такім чынам, аналогію з лёсам вязняў нацысцкага лагераў смерці. У пэўнай ступені вобраз манумента ў выглядзе прыладчывых створаў дзвярэй быў натхнёны выглядам Царскіх варот, якія вядуць да алтара ў праваслаўных храмах і сімвалізуюць сабой браму Раю. Разам з тым, выгляд манумента набыў больш вобразнае гучанне без прывязкі да канкрэтнай канфесійнай ці нацыянальнай сімволікі, бо ў Трасцянецкім, як вядома, гінулі людзі самых розных нацыянальнасцяў і веравызнанняў, і помнік мусіў адпавядаць гэтым

гістарычным рэаліям, быць усеабадымным.

Адметна, што сёння ў сферы мемарыяльнай скульптуры ў нашай краіне адбываюцца надзвычайныя змены і зрухі. Яшчэ пяць ці дзесяць гадоў таму мы маглі толькі марыць аб тым, каб у нас пачалі з’яўляцца, напрыклад, помнікі, прысвечаныя даўнейшай мінуўшчыне Беларусі, нашым гістарычным асобам. А за апошнія некалькі гадоў у нас з’явіліся помнікі Льву Сапегу, вялікім князям літоўскім Альгерду і Гедыміну, іншыя скульптуры, прысвечаныя канкрэтным гістарычным асобам ці падзеям, якія мелі вялікае значэнне ў гісторыі нашай краіны, і якія, у значнай ступені, сфарміравалі тую Беларусь, якую мы бачым цяпер.

Безумоўна, я вельмі рады за такую высокую адзнаку майго творчага ўнёску ў кантэкст мемарыялізацыі Памяці Нацыі. І, канечне ж, усім нам міру і ўзаемаразумення. Гэта — галоўнае.

Антон РУДАК **К**

Альтэрнатыва на любы густ

Сёння можна выбіраць найбольш зручны для сябе прагляд спектакляў — або ў традыцыйнай форме, або ў анлайн-фармаце

Тэатральныя ўстановы краіны сёння адчуваюць скарачэнне колькасці глядачоў падчас прэзентацыі сваіх спектакляў. Каранавірус, другая хваля якога накрыла цяпер Беларусь, дасюль угрывае наведвальнасць тэатраў. Таму, магчыма, адно з выйсцяў у падобнай сітуацыі — развіццё анлайн-сэрвісаў, прэзентацыі спектакляў у сацыяльных сетках і YouTube-каналах.

Юрый ЧАРНЯКЕВІЧ

НЕ ТОЛЬКІ ПРАГЛЯД ЖЫЎЦОМ

І пачатак гэтаму ўжо пакладзены. Яшчэ 31 снежня мінулага года на сайце Міністэрства культуры Беларусі з’явіўся пералік анлайн-спектакляў, якія можна паглядзець у інтэрнэце. Напрыклад, Гомельскі маладзёжны тэатр прапануе сваім глядачам ажно 8 спектакляў анлайн (у тым ліку, і пастаноўку паводле Франца Кафкі “Павятовы лекар”).

Сцена з анлайн-спектакля “Не пакайдзі мяне” Магілёўскага абласнога тэатра драмы і камедыі.

Спектаклі, што можна глядзець на бясплатнай аснове, размешчаны на старонках дзясятка айчынных тэатраў у сацыяльных сетках, на YouTube-каналах або на асабистых старонках таго ці іншага тэатра ў Сёціве. А шэраг пастановак, якія можна глядзець платна, знаходзіцца на сайце bezkassira.by, дзе глядачу трэба спачатку заплаціць грошы для атрымання права ўбачыць упадабаны спектакль.

Што ж, гэта цалкам прымальнае выйсце — ды і пэўная рэклама! — для многіх тэатраў краіны, якія цяпер перажываюць не самыя лёгкія часы ў сувязі з неспрыяльным эпідэміялагічным становішчам. Але ці запатрабаваны гэтыя пастаноўкі ў глядача? Ці ёсць за падобнымі формамі работы будучыня і перспектыва? Ці трэба ўсе падобныя спектаклі выкладваць у інтэрнэт бясплатна або наадварот — абмежвацца адно толькі платным праглядам?

— Як паказала практыка, цікавае да анлайн-спектакляў на платнай аснове ў глядача ёсць, — адзначыла “К” дырэктар Гомельскага гарадскога маладзёжнага тэатра Алена Маставенка. — Бо заўсёды былі, ёсць і будуць аматары тэатра, якія гатовы змірыцца з пэўнымі нязручнасцямі і паглядзець спектакль хаця б так, у інтэрнэце, калі няма магчымасці ўбачыць пастаноўку, што называецца, жывцом.

Іншая справа, што ўсё ж такі да платных праглядаў беларускія глядачы яшчэ не надта прывучаны. Так, па словах дырэктара тэатра, спачатку, калі спектаклі дэманстраваліся на бясплатнай аснове, іх глядзела даволі шмат людзей. Цяпер жа, калі для таго, каб убачыць той ці іншы спектакль, патрабуецца грашовая аплата, колькасць ахвотных убачыць анлайн-пастаноўку значна знізілася.

— Нягледзячы на зніжэнне колькасці праглядаў нашых спектакляў у інтэрнэце, застаюцца людзі, якім цікавы падобны фармат, — кажа Алена Маставенка. — Бо ў Сёціве мы выкладаем і спектаклі, якія ёсць у нашым сённяшнім рэпертуары, і тэатраў, якія ішлі на сцэне Гомельскага гарадскога маладзёжнага тэатра раней. Але ж, на мой погляд, усё адно альтэрнатывы жывому прагляду рэальных спектакляў сёння проста няма.

К

У рамках прапанаваных захадаў

У аўторак, 26 студзеня, адбылася чарговая апаратная нарада міністра культуры Рэспублікі Беларусь Анатоля Маркевіча з начальнікамі ўпраўленняў і аддзелаў Міністэрства.

Як стала вядома, працягваецца работа па ўнясенні змяненняў у Кодэкс аб культуры, амаль усе заўвагі, якія паступілі ад дзяржаўных органаў, улічаныя, праект Кодэкса мае быць унесены на разгляд Савета Міністраў у лютым — сакавіку.

Распрацаваны таксама практычныя нарматыўна-прававыя акты аб дзяржаўна-прававым актыве кінастудыі “Беларусьфільм”, яны знаходзяцца на разглядзе ў апарате Савета Міністраў.

Разглядаецца пытанне падвышэння заробатнай платы супрацоўнікам сферы культуры за кошт пэўнай аптымізацыі штатнай колькасці і падвышэння базавых ставак. Работа над тыповымі штатамі і кваліфікацыйным даведнікам служачых, занятых у культуры і мастацтве, мусіць быць завершаная да 1 сакавіка.

Па даручэнні міністра быў распрацаваны таксама план работы па папулярызаванні айчынай культуры за мяжой

у супрацоўніцтве з прадстаўнікамі беларускіх дыяспар. Ідзе збор прапаноў для стварэння “Залатога калекцыі” найлепшых твораў беларускай культуры, якія маглі б быць алічаваныя і выкарыстаны ў прэзентацыйных мэтах, у тым ліку за мяжой. У рамках гэтых захадаў прадугледжаныя, у тым ліку, рэстаўрацыя кінафонду студыі “Беларусьфільм” і стварэнне фільмаў аб культурных брэндах Рэспублікі Беларусь.

Міжнародны дзень памяці ахвяр Халакосту, які адзначаецца 27 студзеня, у гадавіну вызвалення вязняў лагера смерці Асвенцым, зрабіўся чарговай нагодай для абмеркавання будучыні яўрэйскай культурнай спадчыны ў Беларусі. Хто сёння мае ўзяць на сябе клопат аб гістарычных набытках і помніках мінуўшчыны, якія сведчаць аб шматвековым суіснаванні беларускіх яўрэяў з іншымі народамі Беларусі?

Антон РУДАК

Фота Антона РУДАКА

Будынак сінагогі ў Ашмянах.

Насуперак усім нягодам...

Праз лёс шматпакутнага народа

На тэрыторыі Беларусі падчас нацыскай акупацыі захопнікамі былі створаныя каля дзвюх соцень яўрэйскіх гета. Паводле азнак беларускіх даследчыкаў, у часы Халакосту тут, на нашай зямлі, нацысцкія акупанты знішчылі ад шасцісот пяцідзсяткі да шасцісот васьмідзсяткі тысяч яўрэяў. Прычым у гэты лік, як вядома, уваходзілі не толькі мясцовыя жыхары, але і яўрэі з тэрыторый сучасных Германіі, Аўстрыі і Чэхіі, якіх адмыслова прывозілі сюды, каб забіць.

З ліку ж мясцовых яўрэяў загінула каля дзесяты частка праэнтаў ад той колькасці, што пражывала ў Беларусі да вайны, і ў агульнай колькасці людскіх страт Беларусі падчас апошняй вайны яны складаюць траціну.

МУЗЕЙ У МЕМАРЫЯЛЕ

Як адзначыла дырэктар Гістарычнай майстэрні імя Леаніда Левіна Ірына Кашталіан падчас лекцыі, прымеркаванай да Міжнароднага дня памяці ахвяр Халакосту, найбольш трагічным выглядае, што калі імёны дэпартаваных у Беларусь заходнеўрапейскіх яўрэяў вядомыя паводле спісаў, якія складаліся падчас іх вывазу, то звесткі аб забітых мясцовых жыхарах нацыстамі ніяк не фіксаваліся, і высветліць іх асабістыя даныя сёння надзвычай складана. Так, напрыклад, са ста пяцідзсяткі тысяч забітых у лагера смерці Малы Трасцянец вядомыя толькі пяць тысяч імён. Наогул жа, калі казаць пра страты мясцовага жыхарства, паводле меркавання занага брытанскага гісторыка Цімаці Снайдара, можна сцвярджаць, што Беларусь — бадай што адзіная краіна ў Еўропе, дзе ў гады Другой сусветнай вайны ажно палова жыхароў была альбо забітая, альбо прымушана

пераселеная.

Арганізацыя масавага знішчэння яўрэяў на ўсёй тэрыторыі Беларусі не была аднароднай. У залежнасці ад тагачаснага тэрытарыяльнага падзелу, уваходзілі акупантамі, назіраліся выразныя адрозненні ў падыходзе, які прымяняўся нацыстамі для "вырашэння яўрэйскага пытання". Так, калі ў якасці прыфрантавай зоны, у якую ўваходзіла ўсходняя частка Беларусі, яўрэі, як правіла, былі знішчаныя яшчэ ў першыя месяцы вайны, то ў цэнтральнай і заходняй частцы краіны, дзе была ўсталяваная цывільная акупацыйная адміністрацыя, яўрэйскія гета дзе-нідзе праіснавалі да канца 1943 года, што тлумачылася магчымым выкарыстаннем іх жыхароў у якасці дармовай рабочай сілы для патрэб нямецкай эканомікі. Разам з тым, варта адзначыць, што не ўсе яўрэі ішлі на смерць пакарліва і безнадзейна — у некаторых гета дзейнічалі падпольныя арганізацыі, якія аказвалі супраціў акупантам, рыхтавалі і ладзілі супраць іх паўстанні — у Беларусі вядомыя дзевяць такіх узброеных выступленняў.

Важнасць тэмы Халакосту, тая роля, якую адгравалі беларускія яўрэі ў гісторыі нашай краіны, маштабы стратаў, нанесеных у выніку масавых забойстваў, арганізаваных у гады Вялікай Айчыннай вайны, сведчаць аб патрэбе стварэння на агульнабеларускім узроўні музея, які распаўядаў бы аб гэтай трагедыі. Даследчык гісторыі нацысцкай акупацыі Беларусі Сяргей Новікаў адзначае, што стварэнне музея памяці Халакосту ў нашай краіне магло б быць распачатае са ўзнікнення інфармацыйнага цэнтра ў мена-

Фота з Вікіпедыі

Колішняя сінагога ў Гарадку.

рыяльным комплексе на месцы лагера смерці Малы Трасцянец. Гісторык падкрэслівае, што максімальна поўнае асэнсаванне значэння месцаў памяці і атрыманне належнага ўражання ад іх наведвання немагчымае без неабходнага каментарыя дасведчаных спецыялістаў, музейных супрацоўнікаў і экскурсаводаў.

У ПОШУКАХ СПАДКАЕМЦАЎ

Але, вядома, памяць пра гісторыю яўрэяў Беларусі не мусіць абмяжоўвацца толькі згадкамі аб трагедыі Халакосту. У нашай краіне захавалася багата слядоў яўрэйскай прысутнасці, але спецыялістаў яўрэйскай спадчыны паліага перадусім у тым, што яна часта ў канкрэтных выпадках можа не мець спадкаемцаў, хаця яшчэ на пачатку мінулага стагоддзя яўрэі складалі дзе-нідзе большасць насельніцтва гарадоў ці мястэчак.

Як адзначае кіраўнік Беларускага камітэта ICOMOS Сцяпан Стурэйка, аб'екты яўрэйскай спадчыны існуюць амаль у кожным раёне краіны, але, з вядомых прычын, сёння ў гарадах і мястэчках Беларусі не захавалася

екта пакладзены падыход, які прадугледжвае не толькі зберажэнне будынкаў колішніх малельняў, але і адраджэнне духоўнай спадчыны яўрэйскага народа, прычым з удзелам не толькі яўрэяў, але і мясцовых жыхароў іншых нацыянальнасцяў. Яўрэйская спадчына ў такім выпадку разглядаецца як арганічная частка агульнай культурынага набытку ўсіх народаў Беларусі.

Адна з найбольш адметных акцый па рэвіталізацыі старадаўняй сінагогі

пакуль не ідзе — на жаль, стан яго муроў сёння пакаідае жадаць лепшага, захаваўшы толькі фасадныя сцены. Тым часам, сінагога мае сваю цікавую гісторыю, звязаную, у тым ліку, і з імем найвядомейшага тутэйшага мастака Марка Шагала, і мае ўсе шанцы зрабіцца адным з яскравых сімвалаў Віцебска ды адметнай часткай гарадской міфалогіі.

СПАДЧЫНА ЧУЖОЙ НЕ БЫВАЕ

Адным з бадай што найбольш вядомых прыкладаў адраджэння і засваення яўрэйскай спадчыны ў месцы, дзе адсутнічае яўрэйская супольнасць, можна назваць дзейнасць грамадскай суполкі "Сябры Гарадка". З ініцыятывы Гістарычнай майстэрні ў Гарадку Маладзечанскага раёна ўжо сем гадоў ладзяцца форумны, прысвечаныя яўрэйскай спадчыне гэтага мястэчка. Летась, прада, з увагі на эпідэміялагічную сітуацыю, форум "Гарадок: памяць і месцы памяці" прайшоў у анлайн-фармаце — але, тым не менш, у ім здолелі прыняць удзел і колішнія вязні гета, айчынным ды замежным даследчыкі, і прадстаўнікі мясцовых уладаў, і жыхары мястэчка, і настаянікі ды вучні навакольных школ.

Сярод апошніх пунтаў супольнасць, якая згуртавалася на глебе цікаўнасці да мінуўшчыны гэтага месца, называе стварэнне ў мясцовым Цэнтры культуры і быту экспазіцыі пра гісторыю і культуру тутэйшых яўрэяў. Сёлета мяркуецца таксама падрыхтаваць зборнік аб гісторыі мястэчка, а ў больш далёкасяжнай перспектыве можа зрабіцца магчымым стварэнне інтэрактыўнай аб'ёмнай візуалізацыі мясцовых помнікаў гісторыі і культуры, сярод якіх — сінагогі, ешывы, яўрэйскія могілкі і іншыя месцы памяці.

Сам будынак сінагогі быў перададзены на баланс музея яшчэ ў 2012 годзе, а ў 2018-м была распрацаваная навуковая канцэпцыя яго аднаўлення. Лічыцца, што гмах узведзены ў пачатку мінулага стагоддзя, таксама вядома, што ў часы нацысцкай акупацыі ён знаходзіўся на тэрыторыі гета, дзе былі зняволеныя каля чатырох тысяч вязняў. Пасля вайны колішняя малельня выкарыстоўвалася як склад, але, тым не менш, надзяцца добра захаваўся яе інтэр'еры — тут і сёння можна пабачыць рэшткі роспісаў. Застаецца спадзявацца, што з часам удасца перайсці ад фіксацыі памяці пра мінулае ашмянскай сінагогі да непасрэднага фізічнага аднаўлення гэтага нешараговага архітэктурнага помніка, у сценах якога, паводле задумы адмыслоўцаў, мог бы размясціцца культурны цэнтр.

У Віцебску апошнім часам таксама распачалася грамадская ініцыятыва па захаванні і рэвіталізацыі будынка Любавіцкай сінагогі, збудаванай напрыканцы пазамінулага стагоддзя, а ў пасляваенныя гады таксама ператворанай у склад. Праект накіраваны на вяртанне помніка ў сацыякультурны абарот, хаця аб рэстаўрацыі будынка гаворка

СКЛАДЫ ЎСПАМІНАЎ

Праект па захаванні і актуалізацыі колішніх сінагоў у Беларусі ў супрацоўніцтве з цэлым шэрагам мясцовых супольнасцяў з розных куткоў краіны апошнім часам рэалізуе Беларускі камітэт ICOMOS. У аснову пра-

Паміж Беніцай і Смалянамі,

або Чаму б не пракласці маршрут для турыстаў?

(Працяг. Пачатак у №№ 3, 4)

У папярэдніх частках мы распавялі пра Смалянскае адгалінаванне маршрута “Шлях Тамаша Зана”. Нагадаем, што на Смаляншчыне прайшлі апошнія гады жыцця славутага філамата. Прыйшоў час перанесціся на захад Беларусі, дзе, уласна, знаходзяцца карані гэтай гісторыі. І пачнем мы з Беніцы, якую мы вызначылі за адпраўны пункт “Шляху”.

Не бракувала тут і мясцовых родаў — Валовічаў, Аляшквічаў, Акушкаў, Камароў, Астравухаў і шматлікіх іншых. Адно роды страчвалі свае сціплыя зямельныя надзелы, іншыя іх прыбыралі да сваіх рук. Шлюб Андрэя Астравуха з Гальшай Камар, які паяднаў немалыя зямельныя абшары ў адно цэлае, фактычна і прывёў да стварэння мястэчка Беніца. Ад унукаў Андрэя Астравуха ў 1653 годзе маентак перайшоў да ашмянскага маршалка Самуэля Гераніма Коцела. Род Коцелаў герба “Пелікан”, як лічылі самі Коцелы, паходзіў ад старажытнага славянскага князя Коцела (Кочела), які яшчэ ў васьмісотым годзе прыняў хрост ад саміх Кірыля і Мяфодзія. Гісторык Янкоўскі іранізуючы пракаменціраваў гэты пасаж, кажучы, што геральдысты ранейшых часоў мусілі больш лічыцца з фантазіямі панцоў, чым са зместам дакументальных крыніц. У

бі, быў актыўнай і заўважнай фігурай на палітычным шахматным полі ВКЛ. У грамадзянскіх войнах паміж магнацкімі кланамі Сапегаў і Агінскіх заўсёды падтрымліваў апошніх. Яго клопатам у 1701 — 1704 гадах у Беніцы быў узведзены касцёл Найсвяцейшай Тройцы (аб ім будзе асобна). Сын Міхала генерал-маёр войск ВКЛ Тадвуш, атабарыўшыся ў Беніцы, пабу-

скага, пасля пры Берлінскім двары, Беніца стала ўласнасцю Швыкоўскіх і заставалася іх уласнасцю аж да 1939 года.

Чаму ж Беніца і Пружаны гарады-пабрацімы? І ці не жарт гэта? Зусім не, бо родны брат Казіміра Пётр атрымаў у спадчыну ад бацькі Бернарда Швыкоўскага, камісара скарбу ВКЛ, славуце мястэчка Пружаны, у якім, клопатам Швыкоўскіх, была пабудавана сапраўдная італьянская віла, той самы “Пружанскі палацк”.

ЦАРКВА НЕСПРАЎДЖАНХ НАДЗЕЙ

Рэйсавы аўтобус, на якім мы прыехалі ў Беніцу з Маладзечна, толькі на адну хвілінку спыніўся ў цэнтры мястэчка, каб выгрузіць двух вандроўнікаў-энтузіястаў. Яшчэ праз хвілінку ён знік у імлістай раніцы. Мы стаялі ў самым сэрцы Беніцы, паміж касцёлам і царквой, але, падаецца, такой шпійны, якая панавала там, не было нават у палях пад Смалянамі. Аб тым, што тут таксама жыўшыя людзі, мы згадаліся праз паўтадзіны,

Дык што, шыбы ў вокнах залішнія?

Адно з праблемных месцаў.

Інтэр'ер касцёла.

даваў палац (аб ім асобна). Складзены ў 1779 — 1781 гадах з брусу з трывалай лістоўніцы той бесклапотна прастаяў да сярэдзіны ХХ стагоддзя. Ад Коцелаў, праз шлюбныя сувязі, Беніца перайшла да ротмістра нацыянальнай кавалерыі войск ВКЛ Андрэя Абрамовіча. А дзякуючы шлюбу яго дачкі Марыяны з Казімірам Швыкоўскім, сакратаром Станіслава-Яна Ябланю-

калі непаладэк праехаў раварыст-месціч.

Агляд мясцовых цікавостак вырашана было пачаць з царквы ў гонар Пакрова Прасвятой Багародзіцы, пабудаванай з цёсанага бутавога каменя ў 1886 годзе. На вялікі жаль, у саму царкву патрапілі, але не змаглі. Але адрэстаўраваны ў 1990-х гадах будынак выглядае проста выдатна. Вельмі ўразіла якасць апрацоўкі камяню. Уздоўж муроў царквы мож- на блукаць гадзінамі, разгля-

Касцёл Найсвяцейшай Тройцы.

даючы малюнку на камянях, якія дзясяткі тысяч гадоў таму стварыла маці-прырода. І майстар-дойлід, як бы наўмысна падабраў для муроўкі самае выразнае.

Гісторыя гэтай царквы не зусім тыповая. Як вядома, пасля паўстання 1863 года вялікая колькасць каталіцкіх касцёлаў была або зачынена, або пераароблена на праваслаўныя царквы. Уладар Беніцы Канстанцін Швыкоўскі, жадаючы захаваць у Беніцы касцёл, пабудоваў уласным коштам вышэйзгаданую царкву. Але гэта не дапамагло. Як пісаў Раман Афтаназій, царскія ўраднікі прынялі “падарунак”, але з касцёла зрабілі царкву. А каб нішто не нагадала пра мінулае забялілі або паціравалі мармуровыя пліты, прыбралі старыя карціны, а з падземных крыпт прыбралі труны фундатараў.

КАСЦЁЛ НАЙСВЯЦЕЙШАЙ ТРОЙЦЫ

Пасля агледзін царквы настала чарга і касцёла. Чэслаў Янкоўскі ў сваёй публікацыі згадаў, што пасля таго, як касцёл быў перароблены на царкву, унутры здарыўся моцны пажар. Аварыйны будынак зачынілі. А ў 1918 годзе, пры нямецкай акупацыі, яго вярнулі каталікам. Праўда, прыгоды на гэтым не скончыліся. У 1948 годзе і касцёл, і царква былі зачынены савецкімі ўладамі. Спробы вярнуць касцёл да жыцця былі падпрыняты ў 1988 годзе. Менавіта тады пачалася рэстаўрацыя, у выніку якой дах касцёла быў пакрыты новай дахоўкай. Прайшлі гады, але ў адрэстаўраваны будынак жышчэ так і не вярнулася. Хіба што толькі турысты раз-пораз зазірнуць у яго, ці вандалы, якія размаляваюць сцены “таямнічымі знакамі”. За некалькі дзён да нашага прыезду, як распавялі мясцовыя жыхары, у касцёле ўстроілі “слёт нейкія аматары нічэстай сілы”. Таму мясцовыя ўлады ў чарговы раз закрылі касцёл на замок.

Мы, маючы намер агледзець стан касцёла знутры, усё ж знайшлі доступ праз крышту. Дарэчы, хацелася

б вярнуць на гэту праблему ўвагу мясцовых уладаў. Зачынены ўваход вельмі ўмоўна, проста прыстаўлена нейкая апора. Таму кожны ахвочы без перашкодаў можа патрапіць у касцёл.

Чые парэшткі знаходзяцца ў крышце — сёння ўжо адкажаць, падаецца, немагчыма. Там павінны былі быць пахаваны і Коцелы, і Абрамовічы, і Швыкоўскія, а таксама, магчыма, прадстаўнікі іншых родаў, склаўшых шчодрую ахвяру на касцёл. Мусілі там спаць і ксяндзы.

Але ж туды не раз цягам XX і XXI стагоддзяў наведваліся скарбашукальнікі. Скарбашукальнікаў натхняла старое паданне, паводле якога Міхал Казімір Коцел загадаў пакасіць ў сваю труну колькі тысяч залатых дукатаў. І дазволіў іх узяць толькі ў выпадку, калі касцёлу спатрэбяцца грошы на аднаўленне. Хто і калі паруліся пра скарбы Коцела — невядома, але напрыканцы XIX стагоддзя ў крышце ўжо было пушта.

Унутры касцёла на здзіўленне светла і адносна чыста. Хача, падаецца, правесці там адзін суботнік не зашкодзіла б. Хача б дзея таго, каб прыбраць сляды прысутнасці малалетніх “нячысцікаў” (графіці, свечкі) і бытавое смецце. Мармуровыя пліты, прыбралі старыя карціны, а з падземных крыпт прыбралі труны фундатараў.

Касцёл найсвяцейшай Тройцы

Пасля агледзін царквы настала чарга і касцёла.

Чэслаў Янкоўскі ў сваёй публікацыі згадаў, што пасля таго, як касцёл быў перароблены на царкву, унутры здарыўся моцны пажар. Аварыйны будынак зачынілі. А ў 1918 годзе, пры нямецкай акупацыі, яго вярнулі каталікам. Праўда, прыгоды на гэтым не скончыліся. У 1948 годзе і касцёл, і царква былі зачынены савецкімі ўладамі. Спробы вярнуць касцёл да жыцця былі падпрыняты ў 1988 годзе. Менавіта тады пачалася рэстаўрацыя, у выніку якой дах касцёла быў пакрыты новай дахоўкай. Прайшлі гады, але ў адрэстаўраваны будынак жышчэ так і не вярнулася. Хіба што толькі турысты раз-пораз зазірнуць у яго, ці вандалы, якія размаляваюць сцены “таямнічымі знакамі”. За некалькі дзён да нашага прыезду, як распавялі мясцовыя жыхары, у касцёле ўстроілі “слёт нейкія аматары нічэстай сілы”. Таму мясцовыя ўлады ў чарговы раз закрылі касцёл на замок.

Мы, маючы намер агледзець стан касцёла знутры, усё ж знайшлі доступ праз крышту. Дарэчы, хацелася

Зміцер ЮРКЕВІЧ

Вядома, што Тамаш Зан быў у прывяжных адносінах з гаспадарамі маёнтка ў Беніцы, неаднаразова бываў і ў сядзібе, вядома ж, заходзіў у беніцкі касцёл. Трымаючы ў руках самаробную карту маршрута не можаш не здзівіцца, які ён атрымаўся складаны. І каб у ім не заблытацца, няблага мець паказку, накітавал той, якую мелі героі рамана Джэка Лондана “Сэрцы трох”. “Ён (клубок — З.Ю.) быў падобны на пэндзаль, няўмела звязаны з мноствам яворачак, спрэс пакрытых вялікімі і маленькімі вузельчыкамі. Яворачкі таксама былі неаднолькавыя — адны патаўсцей, іншыя танэйшыя, адны — доўгія, іншыя — кароткія. Стары прабег на ім пальцамі, мармычучы сабе над нос нешта незразумелае. — Ён чытае...Вузлы — гэта наша старажытная мова, і ён чытае па іх, як па кнізе!” Падаецца, што аналогіі лепей не падабраць. Бо шлях сапраўды падобны на той, што апісаны ў рамане. І вузламі, як і там, з’яўляюцца імёны, падзеі, назвы паселішчаў. А таксама помнікі архітэктурнай спадчыны.

ГАРАДЫ-ПАБРАЦІМЫ

Выдатны нарыс па гісторыі Беніцы пакінуў гісторык-краязнаўца і паэт Чэслаў Янкоўскі (1857 — 1929 гады), уладжэнец Ашмяннаў. Янкоўскі з’яўляецца аўтарам выдатнай працы “Powiat Oszmianski”, чатыры тамы якой выйшлі ў 1896 — 1900 гадах (нарыс пра Беніцу змяшчаюць у першым томе). Гісторыю ж Беніцы ад 1896 да 1939 года падрабязна апісаў Раман Афтаназій, вядомы даследчык помнікаў культуры былой Рэчы Паспалітай. У спрэсаным выглядзе усё выглядае так. Першая згадка ў крыніцах Беніцы прыпадае на 1507 год. Вядома, што да 1507 года на яе абшарах жылі выгнанцы з роднага краю — татары, якіх пасяліў тут вялікі князь Вітаўт.

У гісторыі мастацтва ёсць неверагодная колькасць сюжэтаў, як людзі становяцца мастакамі. Хто адвучыўся ў самых бліскучых акадэміях, а хто нават школы не скончыў, хто пры жыцці быў аблашчаны поспехам, а хто жыў у галечы — іх карціны цяпер аднолькава могуць прадавацца за неверагодныя сумы з мноствам нулёў. Чэслаў ЖУСЕЛЬ з Браслава на лёс не наракае, хаця па ўсіх звыклых схемах яму быць мастаком не выпадала — нарадзіўся Чэслаў Язэпавіч у першыя паспяваенныя гады ў небагатай вёсцы Пяткунішкі на Віцебшчыне, большую частку жыцця адпрацаваў слесарам на аўтабазе — паблізу не было нават мастацкага асяроддзя, ды і родныя не падтрымлівалі такіх непрактычных схільнасцяў! Але ж не маляваць было немагчыма. А з надыходам пенсіі з'явіўся час, і за апошнія гадоў 10—12 карціны Чэслава Жуселя пастаянна недзе экспануюцца — у родным Браславе, у Віцебску, у Маскве. Іх высокая ацэньваюць мастацтвазнаўцы. Хаця сам майстар працягвае жыць такім жа сціплым жыццём, і думае адно пра тое — як яшчэ намаляваць што-небудзь цікавае.

Надзея КУДРЭЙКА

— Стаць мастаком для вас было няпростай справай, але, як вы кажаце, “непераадольнае жаданне маляваць” усё перамагло...

— Спраўды, я ледзь і прабіўся праз усе перашкоды, лёс не даваў мне магчымасцяў. Ды й зразумела — у вёсцы жыццё цяжкае было, ніхто ніякім мастацтвам не займаўся. Мама дык моцна не любіла такі мой занятка, казала — што ты як дзіцё малое з гэтымі малюнкамі! Можна сказаць, нават і ненавідзела. Калі ўжо яна да мяне дарослага ў Браслаў прыязджала, дык я кожным разам нават хаваў усе свае карціны, каб толькі не ўбачыла. А ў дзяцінстве і хацеў маляваць, але не было чым. Аднойчы ў 15-градусны мароз уцёк за сем кіламетраў у пасёлак, каб простых аquarelлек прыдбаць.

Не ўхвалялі мяне ў гэтым памкненні ні бацькі, ні суседзі. У нас у вёсцы адзін мужычок на гармошцы іграў, дык на яго таксама глядзелі як на ненамальнага. Так я стаў спачатку трактарыстам, потым слесарам, якім усё жыццё і прапрацаваў. Хоць і не надта мне падабалася мець справу з металам, бо ён халодны і швёрдлы, не тое што папера і дрэва. А вось ужо як на пенсію пайшоў гадоў 13 таму, дык пачаў маляваць многа, бо раней і часу асабліва не было.

— Але ж вы здолелі ў свой час скончыць даволі сур'ёзную мастацкую ўстанову — Завочны народны ўніверсітэт мастацтваў у Маскве.

— Я тады жыў ужо ў Браславе, але ж і ў Браславе фарбаў асабліва не было — спрабаваў пісаць гуашшу плакатнай. Але ёй нядобра выходзіла, так я павыкідаў потым гэтыя карцінкі. Чым знаходзіў, тым і пісаў. Бо ўсё роўна прага такая была, што не стрывацца: ідзеш з працы стомлены, зойдзеш у краму, і дзе карціны прадаюцца, так захочацца маляваць, што бегма бяжыш дадому і адразу за фарбы.

Непераадольная прага Чэслава Жуселя

“Вяселле”.

“Сенакосная пара”.

“Каля старога млына”.

А потым — было мне ўжо 38 гадоў — неяк набыў кніжку “Другое пры-

званне” і пабачыў там адрас Завочнага ўніверсітэта мастацтваў у Маскве.

тысячы”. Канешне, не толькі хвалілі — рознае бывала. Але пасля асноўнага трохгадовага курса мяне запрасілі яшчэ на два гады на больш вышэйшую ступень, а шэраг маіх работ нават узлілі ў метадычны фонд універсітэта. Так і адвучыўся, ніводнага разу не пабыўшы ў Маскве.

— Ці сапраўды такое завочнае навучанне дало нешта карыснае?

— Многае дало! Сам бы я ў Браславе столькі ўсёго і не даведаўся, бо адкуль бы я ўсё гэта ўзяў? Можна, і маляваў бы, але зусім на іншым узроўні. І ўсё роўна, часу потым не стала — за год, здаралася, толькі трычатыры карціны і рабіў. А ў мінулым годзе, палічыў, за

ся, якая завяздэнка была ў сем'ях, і гэтак далей. Можна паглядзець на мае карціны і пабачыць усё жыццё вясковае. І як калгасы пачыналіся, і як першы трактар з'явіўся, і многае іншае.

— Вам цікавыя менавіта людзі? Адчуваецца, што вы вельмі любіце ўсё, што малое.

— Праўда. Мне трэба, каб на карціне было нешта жывое, хаця б жывёліна нейкая. А проста пейзажаў ці напшормтаў у мяне не вельмі многа, хаця і яны бываюць. Цікава рэальных людзей маляваць. Гадоў пяць таму прыязджала да мяне жанчына з Мінска — Тамара Сяргееўна — з нейкім мастаком вядомым

“Аграном”.

“Сялянка”.

Адправіў пару сваіх работ, і мяне залічылі на курс. Дасылалі заданні, метадычкі, інструкцыі, раз на месяц трэба было здаваць работы, а потым атрымліваць за іх водгукі і адзнакі. Усё па-сапраўдному — і рысункі, і тэхніка малявання алейнымі фарбамі, і партрэты, і перспектыва... Працы было столькі, што цяпер я і не ведаю, адкуль тады столькі сіл узялося — гэта ж усё даводзілася рабіць пасля асноўнай працы.

Першы курс я скончыў на “выдатна”, і мой педагог напісаў, што “такую адзнаку мы тут рэдка каму ставім, але ж у вас здольнасці проста незвычайныя”. І яшчэ многа напісаў — маўляў, рэдка сустракаецца такі погляд на жыццё, такое пачуццё колеру і кампазіцыі, і шкада, што я не вучыўся ў сапраднай мастацкай вучэльні. Хаця дадаў “гэта, можа, і да лепшага, бо навучанне часта перашкоджае мастаку выяўляць сваю індывідуальнасць. А вашы карціны я пазнаю з

тры месяцы напісаў 20 работ! Каранавірус гэты пачаўся, дык падумаў: вось памру раптам, дык няхай жа паболей паспею карцін зрабіць, каб людзі глядзелі і радаваліся.

— Родную вёску вы пакінулі яшчэ маладым чалавечкам, але так і працягваеце яе маляваць. Іншыя сюжэты не натхняюць?

— Я і Браслаў малюю, і рыбакоў: хто летам прыязджае адпачываць, ім такія сюжэты падабаюцца, бяруць на памяць. Мне і сабе падчас хочацца хоць нешта з гэтага пакінуць, але няма ўжо ніводнай карціны, усё разбіраюць. Але ў асноўным пішу пра вёску, пра родныя Пяткунішкі. Бо гэта ў мяне ў крыві, незабыўнае, і я гэта добра ведаю. Бо што ж мне маляваць тое, чаго я не ведаю? Зараз там у мяне яшчэ брат жыве, дык езджу. Але многае па памяці, пра даўнія часы: як людзі працавалі і як святкавалі, як сумавалі і радаваліся, а яшчэ — як выглядалі, у што апраналі-

(зараз ужо не згадаю прозвішча). Глядзелі мае карціны, дык я думаю — зараз гэтыя прафесіяналы як пачнуць крытыкаваць! Але яна набыла адразу 13 штук і кажа: “Ездзіла я па розных музеях, і ніяк не магла знайсці што хацела — вочы і твары зазвычай каменныя, невыразныя. А вашы карціны такія жывыя, такія эмацыйныя!”

Я менавіта што люблю гэта ўсё. Калі штосьці не падабаецца, не выклікае ніякай эмоцыі, то і пачынаць нават не буду. Я спачатку настолькі захапіўся, што ажно кроў закіпае, так хаць гэта намаляваць, рукі самі цягнуцца. І працую з вельмі цёплым пачуццём, з любоўю і спачуваннем да сваіх герояў.

— А ці адсочваеце вы лёс вельмі любімых карцін, што прадаюцца, з'яжджаюцца за мяжу напрыклад? Хаця б самых лепшых. Ці не шкадуеце, калі ад якой-небудзь работы, у якую ўклалі ўсю душу, у вас застаецца толькі ўспаміні?

Дамачаўскі, маларыцкі, і далей па Беларусі

Нацыянальны касцюм — частка генетычнага кода беларусаў. Пабаччы аўтэнтычныя строі, якім сто і болей гадоў, можна ў музеях, а можна і на фотаздрымках у спецыялізаваных выданнях. Але ці для ўсіх дасяжныя музеі, ды й дзе шукаць тыя фота? У век інтэрнэту вывесці музейныя каштоўнасці ў вялікі свет здольныя анлайн-праекты, якія пры належным падыходзе годна прэзентуюць нашы народныя традыцыі. Напрыканцы мінулага года адбылася прэм'ера першага відэакліпа з анлайн-энцыклапедыі “Традыцыйныя строі” — яго героем стаў дамачаўскі строй, новы год адкрываецца відэа з маларыцкімі касцюмамі. І гэта сапраўды вярта пабачыць.

— Пра большасць карцін я цяпер ужо і не ведаю, дзе яны і што. А забіраюць, зразумела, лепшыя, то і па шкадуеш калі-нікالی. Але ж навошта мне іх тут хаваць — для людзей маляю. Праўда, і ў мяне яшчэ хапае — вось на нядаўняй вялікай лістападаўскай выставе INSITUS у Віцебску было 76 маіх работ, а зараз экспазіцыя стала перасоўнай і паехала ў Гарадок. Неяк спецыяльна я прадэмажамі і не займаюся — калі толькі музей наш улетку ладзіць такія ярмаркі мастацкія, дай у магазінчыку іхнім можна купіць. У касцёле нашым мо пару разоў у нечым падобным удзельнічаў. Прыезджыя людзі цікавяцца — у нас тут з Расіі нямала курортнікаў бывае, многа добрых слоў кажуць. Пра лёс нейкіх маіх работ я ведаю — мясцовы гісторык-краязнаўчы музей набыў з дзясятак. Пасольства Японіі ў Мінску прыдбала карціну “Ганчары” — там мужычок на ганчарным крузе гліну размінае, а дзвючына шыкоўная побач разглядае розныя прыгожыя глечыкі: спадабаліся японцам гэтыя ганчары. Прыязджала з Германіі дэлегацыя, дык майго “Селяніна” ўзялі сабе — а ён ідзе з касою і з ахапкам травы пад пахай, звычайна апрануты як для высковай працы, у кепцы выгаралай — такі самы як я бадай што. (смах) Карашей, чысты беларус-селянін.

— Але ж вы прадаеце іх неяк зусім тання. Асабліва для карцін, намалюваных алейнымі фарбамі, у раме. Самі матэрыялы колькі каштуюць, не кажучы ўжо пра працу і ўкладзены талент!

— Нядорага прадаю, рублёў па 50 недзе! Маляю я на ДВП, і рамкі раней сам вырабляў, а цяпер ужо купляю. Але ж у нас тут людзей багатых няма, даражэй і браць не будучы. Я, у прыныцы, за грошы не вельмі перажываю, нейкая капейчына мне застаецца. Адна жанчына пыталася, ці дзеля заробку я пішу карціны? Дык я кажу — дзеля грошай я б пэндзль у рукі і не браў бы, знайшоў бы сабе іншы занятак, каб зарабіць. Бо людзі часта думаюць — узяў ды намалюваў, што тут цяжкага! А калі нешта вартасна напісаць, дык гэта столькі працы, столькі сіл трэба пакласці! І эмацыйных, і фізічных нават.

— А ці ёсць у вас яшчэ нейкія захапленні, можа, і нечым іншым займаецеся?

— Ну зараз вось чым займаюся — печку тапілю ў сваёй хаце. (смах) А так — вельмі люблю пачытаць нешта пазнавальнае. Яшчэ са школы моцна люблю астраномію. Але ніякіх тэлескопаў, зразумела, у мяне няма. Проста як пачну глядзець на зоркі, галаву закінуюшы, дык гляджу пакуль падаць не пачну: зачароўваюць мяне зоркі.

Збіраюся маляваць такую карціну — “Зімяная ноч”, а яшчэ адну з назвай “Адзінота” — там таксама будзе зорнае неба. Вельмі люблю разглядаць карціны іншых мастакоў. Але ж арыгінальна, зразумела, мне недасяжныя, то я калі па тэлевізары якая перадача, ці часопіс з карцінамі ўдаецца знайсці, вельмі радуюся.

— А вы ж у арміі служылі ў Ленінградзе, ці давялося пабываць, напрыклад, у Эрмітажы? Увогуле, ці многа паездзілі, многае пабачылі?

— Ай, нідзе я не быў, так і не давялося. Раней як малалейшы ў водпуску — то башкам трэба было дапамагаш, бо летам на вёсцы працы хапае. А потым што? Ну, каб былі грошы, то і паездзіў бы. Але ведаецца — цяпер людзі ў Егіпет імкнуцца, у Турцыю, а я па нашай Беларусі хоць бы паездзіў: і Мірскі замак паглядзеў бы, і Броскую крэпасць. У Мінску апошні раз быў гадоў 50 таму — я тады нейкі час жыў у Маладзечне. І ў Санкт-Пецярбург бы з'ездзіў — во дзе прыгажосць, і па Залатым калыці Расіі... Ды я і ў вобласці многага не бачыў — быў хая б аўтамабіль, а так жыў я адзін, то мяне павязе! У Ленінградзе тады нас завялі на пару хвілін у Рускі музей, ды й усё — куды там было з салдацкімі ботамі ды па паркесе.

— Вы дагэтуль згадваеце тыя добрыя словы і аднакі, што атрымалі ад прафесіяналаў з маскоўскага Завочнага ўніверсітэта мастацтваў. Але ж даўно гэта ўсё было. А потым даводзілася чуць нейкія прафесійныя водгукі, увогуле — ёсць адчуванне, што ваша праца ацэнена годным чынам? Ці няма шкадавання, што нехта там ў Саюзе мастакоў, напрыклад, а вы не?

— Тут у Браславе такіх асабліва вялікіх знаўцаў дзі і няма, але ж часта чую, канешне, што мае карціны падабаюцца. Наш браслаўскі музей мной апыкуецца, у Віцебску выставы ладзіліся, год таму на “Славянскім базары ў Віцебску” быў конкурс мастакоў, дык я атрымаў першую прэмію. У Маскве на міжнароднай выставе Insita тройчы мае карціны экспанаваліся. Так што нейкае маральнае задавальненне ёсць. І раёнка пра мяне пісала, і па тэлевізары паказвалі. А ці думаў пра Саюз мастакоў? Ну было б мне гадоў 50, то, можа, і падумаў бы. Але ж час на ўсё з'явіўся толькі ўжо на пенсіі, позна. Зараз думаю, як яшчэ трошкі пажыць ды паболей карцін намалюваць — многа цікавых задумак, многа сюжэтаў няздзейсненых. Галоўнае, кажу, гэта задавальненне ад самой працы, дай добрыя словы ад людзей, якім мае карціны падабаюцца. У гэтым і ёсць радасць.

К
Фота прадастаўлены Віцебскім АМЦНТ

Маларыцкі строй.

Надзея КУДРЭЙКА

А яшчэ да канца года плануецца стварыць каля 20-ці відэа з нацыянальнымі касцюмамі з усіх абласцей Беларусі. Такім чынам, кожны — і беларус і іншаземец — можа зайсці на Youtube-канал грамадскай суполкі “ЭтнаТрадыцыя”, якая і ажыццяўляе праект, і ва ўсіх падрабязнасцях і з эстэтычным задавальненнем (гэта важна!) пазнаёміцца з асаблівасцямі і рэгіянальнымі адметнасцямі традыцыйнай беларускай вопраткі.

Засяроджы ўвагу менавіта на мастацкай якасці відэакліпаў: гэта не проста сціплы безмацыйны вучэбны дапаможнік, а мініфільм, што радуе вока і прымушае ганарыцца прыгажосцю і стыльнасцю таго, ува што апраналіся нашы продкі. Хая і інфармацыйны чынік немаля: можна пабачыць не проста прыгожых маляўцаў, апранутых у сапраўдныя, аўтэнтычныя касцюмы, а і падрабязна даведацца пра кожную дэталю — і як выглядае, і як завешча, і як зроблена. Вось у святоточным дамачаўскім строі дзвючыны: “Сарочка. Палатаняная, з адкладным каў-

няром. Арнаментальнае аздабленне выканана ў тэхніках чатырохнітовага і бранага ткацтва, вышыўкі лічанай гладзю, кржыжкам, коскай, кржавым швом”, “Хвартух (спадніца). Пашыты з паласатай баваўнянай саматканкі, выкананай у тэхніцы чатырохнітовага ткацтва”, “Чылка (галаўны ўбор). Абруч з кардону, абшыты ваўнянай тканінай і тасьмой”, і гэтак далей. Можна і прачытаць, што дамачаўскі строй бытаваў у канцы XIX — пачатку XX стагоддзя ў мястэчку Дамачава, вёска Чэрск, Рудня, Ліпінкі Брэсцкага павета Гродзенскай губерні (зараз — Брэсцкі раён Брэсцкай вобласці). Тэкст ідзе на дзвюх мовах — беларускай і англійскай, каб праект меў сапраўды міжнароднае гучанне.

Суполка “ЭтнаТрадыцыя” калісьці ўзнікла на базе музычнага гурта Vitaj з лідарам Сяргеем Доўгушавым. Пад яе эгідай адбываецца нямала падзей па захаванні нашай народнай спадчыны, а прыкладна год таму пачалася праца над відэапраектам “Традыцыйныя строі”, які ініцыяваў і каардынуе Віталь Чымбур:

— Мы найперш хочам паказаць прыгажосць гэ-

тага адзення, каб людзі пабачылі — і ахнулі, каб у іх дрыжыкі пайшлі па скуры! І нездарма пачалі са строяў менавіта Бярэсцейскага рэгіёна: яны ярскія, маляўнічыя — каб адразу прыцягнуць увагу і каб публіка з нецярплівасцю чакала выхаду кожнай новай серыі.

Праект здзяйсняецца ў супрацоўніцтве з Цэнтрам даследаванняў Беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. І ўсе касцюмы, што мы бачым і яшчэ пабачым, — сапраўдныя, старажытныя касцюмы — узятыя з навуковых фондаў. Дзеля гістарычнай дакладнасці на здымках працуюць навуковыя супрацоўніцы Цэнтра Марыя Віннікава і Паліна Богдан. А каб відэа былі прафесійнымі і якаснымі, праце вялікая брыгада — рэжысёр, апэратар, гукарэжысёр, візажыст і многія іншыя. Дарэчы, у ролі герояў першага, дамачаўскага фільма — Людміла Новак і Аляксандр Крук.

мужняй жанчыны, якая ўжо насіла галаўны ўбор, гэта значыць намітку (плат), багата аздабленую вышыўкай. І няцяжка заўважыць па фота, наколькі моцна дамачаўскі і маларыцкі касцюмы адрозніваюцца ад аднаго, хая геаграфічна, здаецца ж, гэта блізкія суседзі.

Дарэчы, толькі відэакантэнтам “Традыцыйныя строі” не абмяжоўваюцца — ёсць і фота, на якіх усё можна будзе разглядзець падрабязна, і друкаваная прадукцыя. Зараз ужо выдаюцца, наколькі практычна запатрабаваны. Бо многія людзі цікавяцца гэмай, самі спрабуюць рэканструаваць гістарычныя строі. А якую дапамогу гэта можа аказаць народным фальклорным калектывам, што падчас шыюць свае сцэнічныя касцюмы без лобой гістарычнай адпаведнасці! У відэа з праекта “Традыцыйныя строі” вялікі і адукацыйны патэнцыял: за тры хвіліны ў цікавай форме можна пазнаёміць

Дамачаўскі строй.

Праўда, ёсць адна праблема, якая не дазволіць прадэманстраваць літаральна ўсе-ўсе строі, што існавалі на Беларусі, — многае проста не захавалася ці захавалася часткова. Але тыя касцюмы, якія можна паказаць цалкам, ад абытку та галаўных убораў, стануць героямі відэа. Маларыцкі строй прадастаўлены трыма вобразамі: дзвума — незамужнікі дзвючаты, і адной — за-

з гісторыяй і дзвючаты, і дарослых — першая серыя цыкла са святоточнымі дамачаўскімі строімі ўжо скарыстоўвалася Нацыянальным гістарычным музеем у мех-ах нядаўняй выставы нацыянальнага касцюма. Зараз ідзе праца над наступнымі выпускамі, і ў планах — правядзенне гучнай імпрэзы з прэзентацыйнай праекта “Традыцыйныя строі”.

К

Сучасная акадэмічная музыка ўсё часцей знаходзіць прытулак не толькі на філарманічнай сцэне ў адпаведных навучальных установах, але і ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі. Менавіта тут, на пераходзе са старога будынка ў новы корпус, сімвалічна адзначаў сваё пяцігоддзе праект “Трамтантан”, што складаецца з авангардных твораў беларускіх кампазітараў і праходзіць пад лозунгам “У новы год — з новай музыкай”.

Надзяя БУНЦОВІЧ / Фота Таццяны МАТУСЕВІЧ

АВАНГАРД З УСПАМІНАМІ-ФАНТОМАМІ

Пагаджуся, у дачыненні да стылістыкі канцэрта тэрмін “авангард” тут выкарыстаны беспаспартна. Ды самое гэта слова, што перакладаецца як “перадвары”, як нельга лепей адпавядае выкананым творам. У канцэрты “Трамтантан”, якія складаліся пры ўдзеле Галіны Гарэлавай, загадчыцы кафедрай кампазіцыі Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі, трапілі далёка не ўсё, што напісана “сёння і зараз”, а толькі самае лепшае. І, гадоўнае, тое, што адпавядае найноўшым сусветным тэндэнцыям, а не проста праявілае звыклія традыцыі. Інчай кар’ера, гэта папраўдзе “верс з гор”, як можна даслоўна перакласці назву праекта. У Еўропе гэта шырока распаўсюджанае азначэнне паз-унонага ветра, што рэзка змяняе надвор’е. А ў нас — сімвал айчынай музыкі, годнай еўрапейскага і сусветнага прызнання. “Трамтантан” называўся твор Валерыя Воранава, што ўтварыў у першым такім канцэрце ў 2015-м, і з таго часу назва замацавалася за ўсім праектам.

РЭАНІМАЦЫЯ БЕЛАРУСКАЯ

Тыя ж Любоў Сшышко даўно збіралася накіраваць музычныя афарысы марынісцкаму жаўпаці брытанскага мастака-романтыка Уільяма Чэньера.

Увабача неак тэлепраграму, прысвечаную ўжо творчасці, напісанага, — расказала кампазітар у прыватнай размове. — Гэта ж сапраўдны імпрэсіянізм, толькі мномага ранаейша прызнаны французка-паўляма пра сольнае кларнет, і та яму даўці ка заставалася дзесяці ў мроях. А як даведлася, на які склад выкананаў рытухуэта чарговая “Трамтантан”, запалілася давесці справу да канца. Неўзабаве напісала Дыптых для кларнета, але не ў супраўдэжні фартэпіяна, а разам з флейтай і арфай, якія павінны былі быць залезінені ў вечарыне. Я не мела на ўвазе некалькі пэўных карыны мастака, не імкнучыся перадаць іх эмацыі. Мой твор — хутчэй, агульнае ўражанне ад жаўпаці Чэньера.

“Пейзаж” Л.Сшышко і сапраўды скарае тым застылым, “спыненым” імгненнем, зашкапаў неадказна-настае, тонкімі імпрэсіянісцкімі фарбамі, чароўнай “тумановасцю”, што ядае беларускае надвор’е з англіцкай. Але ўспадыхішыся, ў аснове — мелодычнае зерне, што ўмало б быць прычым нейкай беларускай нарочнай песні-балыды, толькі падпаўнена ў нязвыслым зэмбавым агэчэні і драматургічным развіцці.

Тыя ж глыбінныя сувязі з нацыянальнай музычнай культурай прасочваліся ў кожным творе праграмы. І адлюстроўваліся нават на ўзроўні назваў. У Вольгі Палагайскай — “Фантомы” для брас-квінтэта, ударных і фартэпіяна, дае Уласівача кампазітар тэжніка міні-малыя сплучаецца з інтанаваным старадаўніх беларускіх залісчак, традыцыйна кантавай культуры, ха-

Апантанья Музыка ў музеі і не толькі “Трамтантан”

вым. Цяпер — лепшая музыканты аркестра нашага Вялікага тэатра, што згуртаваліся вакол свайго калектыва Міхаіла Канстанцінава, апантанна пашукама незвычайных гучанніў і зэмбавых сумесю ударных інструментаў. Менавіта ін п’янь гадоў таму ініцыяваў правядзенне першай “Трамтантан”. А колькі новых твораў узнікла дзюкочы і яму, увавогне не пералічыць. Прыкладам таму — хая б ішперашні канцэрт.

варакалі на яго струнах, — у мелыку Гуці “амузгчненай” пішы, што ліпіс з балкона, дзе хаваліся Міхаіл Канстанцінаў (ён што заўточна ператворыць у музычны інструмент), сімвалізавалі лунане душы. А яна сама была намалевана праз цягату Накіорна Шагна: скарэжнуо, з рэжкім, “сапанавым” зэмбам у пачатку твора — і крыштава пра-рыстоу, “ачышчаную” ў фінале, пры сыходзе ў вечнасць. Праўда, сам факт цягавання, а не арыгінальнаў аўтарскай тэмы такога кінатату спарадзіў сярэд некаторых музыкантаў інаша тлумачэнне твора: маўляў, усляккія эксперыменты “ўнутры рацяў” вырачаны на смерць з толькі прызнаная класіка — на бессмыротнасць. Але ж большасць ішперашніх класікаў калісьці ўспрымаліся авангардамі, прачым жулацкімі для свайго часу!

ПРАСПЯВАНА-ВЫДАДЗЕНЬЯ “ПЕСНІ”

Каб удзільна кампазітарскія эксперыменты лутчэй ставаліся класікаў, трэба ўсёго толькі больш часта выкарыстоўваць гэты музычны тэрмін. Здаво прыняе словы вылучае: “Ёсць толькі адна катэгорыя людзей, якія радуюцца, калі іх песнямі спета. Гэта кампазітары”. Сумы гумар! Але адначасова і кіраўніцтва да дзевяці. Калісьці Яўген Глебуб жартаваў, што беларуская музыка выконваецца двойчы: у першы і апошні раз. Многія сучасныя выканаўцы аспрычваюць гэта выказванне.

Літаральна дзямі Дзяржынскі мастацкі аркестр Беларусі на чале з Яўгенам Бушковым у другі раз выканаў містэрыю “Кросны Макошы” Канстанціна Яскава, буйна тэатралізаваны твор фальклёйнай тэматыкі, замойлены кампазітар самі калектывам. У пачатку сэзона Дзяржынскі акадэмічны сімфанічны аркестр пад кіраваннем Аляксандра Ансімова сумесна з Беларускам саюзам кампазітараў выпусціў кампакт-дыск меладыйнай, выразнай, называючы прыгожай айчынай музыкі XX стагоддзя, якую можа ўпадабіцца самае шырокае кола слухачоў.

Дый сама кампазітарскае супольнасць скарэае ўсё большую ўвагу на выданне новых твораў: адны з адным выводзіць аборчкі камернай музыкі для розных інструментаў. Калі ў іных творах можа быць заўважаны рысы песенніцка-панянальнасці, ад “Рэчымалы” Вячаслава Пільшко на першы план вылічыла тэатралізацыя. Невыпадкова кампазітар назваў свой твор тэатралізацыя-гучавым перформансам, а я ўспрыняў яго спеваблывым спектаклем сайт-спешыўкаў, які непасрэдна звязаны з нязвычайна сцігнутаў прасторай і максімальна скарэае ўсё яе асаблівасці. Бель раць са знятай крышайк пэратарыўся ў аперашайны стол. Музыканты на чале з кампазітарам, што

Вялоўная Беларускае “чужае” і ў кантрасты, амаў падрыхтаваў са стылістыка творах Андрія Палько, на зэмканы маенер названых Семпріс (“Праста”) — фартэпіяна інава, акуль праучалі дзе першы часткі, і Лёка (“Жарт”) для баяна, трымбона, кантрабаса і Ударных. Выкарыстанне мінімалізму і адно белыя квішаву рацяў вымучала заглаў. Інавенцыо Sonore Аляксандра Друка, што трыгна на агінуў у 1990-м. А жартоўны ансамблывы дзямі мжовкі скарэае да выступленні легендарнага беларускага аркестра Эліз Рознера даваенных часоў, дзе таксама вліцаліся тэатралізацыя і гумар.

У Нацыянальнага цэнтра сучасных мастацтваў дзве экспазіцыйныя пляцоўкі. Адна побач з плошчай Якуба Коласа, другая — непадалёк ад цэнтра горада на вуліцы Няжрасава. Калі першую можна наведваць, не плануючы загадзя культурнай праграмы, а проста шпаціруючы па праспекце па сваіх справах, дык на другую трэба ладзіць адмысловую выправу. Бо хоць па мінскіх мерках адлегласць і невялікая, але часу ўсё адно патрабуе. Адно скажу, што час гэты не будзе змарнаваны. Таму што пабываўшы і тут, і там, атрымаецца даволі аб’ектыўнае ўраўненне пра стан і тэндэнцыі мастацтва, якое, наводне не надта ўцяымых крытэрыяў, трапляе ў намінацыю “сучаснае”.

Пётра ВАСІЛЕУСКІ / Фота Таццяны МАТУСЕВІЧ

Не шкадуйце часу на адлегласць

Безумоўна, спадабацца вам далёка не ўсё. Выставы ў НЦСМ знаёмыя грамаду не з артфактамі, вылучанымі зэмбам абставіны на роллю эстэтычных знакаў часу, але з творчымі рэфлексіямі і з больш-менш асэнсаванымі пошукамі, якія ў роўнай ступені могуць і ў тупік завесці, і на шырокі шлях вывесці. Тут у найбольш жывы працэс з малявакам, блізка кам таленту налі неабходжы архітэктурнай аб’екты, дык ён па ўсім свеце будзе амаль аднолькавым. Асабліва калі

Віталій Гуза. “Дом на рагу”.

Васіль Чатнеўцаў. “Галоўная алея. Батанічны сад”.

Васіль Пляшчын. “Вечэрні пнядзелкі”.

“Ушанаванне паэта”.

Ваяліцна Свентахоўская. “Сум па паэту”.

нашай зямлі ментальна беларусы ўсё ж трымалоцца заважных дэяў адносна аўтэнтычнай прыроды і цывільізацыйных чыннікаў, якія яе не напта псуоць. Не дзів пабачыць у фэшэнебелым інтэр’еры карціну з салыніскімі хатамі, краіны належача да адной кліматычнай зоны і, адпаведна, маюць блізка побытавыя дэяў.

Кравяды, асабліва вяскованы, што вы бачыце на гэтай выставе, за высе палічылі б жыхары Прыбалтыкі, Польшчы, сумежных з Беларуссю рагіёнаў Украіны і Расіі. Шкава, аднак, што іх пры даволі высокай ступені ўрбанізацыі кінатату тых, што ёсць на гэтай выставе. Работы экспазіцыі цалкам аплываліся такому прызначэнню. Шаўраў у зроўню Вітольда Бялінніцкага-Бірулі, Фердынанда Рудчына, Віталія Пітрукі тут не відаць. Гэта і лэгічна, калі арганізатары ставілі мэтай праілюстраваць працэс, а не вылучыць у ягоных рамках найбольш каштоўныя чыннікі.

Юрыі Тарэў. Плакат.

Канстанцін Куцко. Сяброўскі шарх на Уладзіміра Мулявіна.

Калі ў іных творах можа быць заўважаны рысы песенніцка-панянальнасці, ад “Рэчымалы” Вячаслава Пільшко на першы план вылічыла тэатралізацыя. Невыпадкова кампазітар назваў свой твор тэатралізацыя-гучавым перформансам, а я ўспрыняў яго спеваблывым спектаклем сайт-спешыўкаў, які непасрэдна звязаны з нязвычайна сцігнутаў прасторай і максімальна скарэае ўсё яе асаблівасці. Бель раць са знятай крышайк пэратарыўся ў аперашайны стол. Музыканты на чале з кампазітарам, што

Альфрэд Мікус. Каляды ў Скірмантава.

Міхаіл Крот. “Зімовая рака”.

пары, канкрэтна — 50-х — 60-х гадоў. Сёння іх цяжка чытаць, ды і ілюстрацыйны шэраг на сённяшніе вока зусім непрывабны. Пры ўсіх зыходах рэалісцізму, што мяне тапае, не хачу ўсё ж вяртацца ў час майго дзяцінства. У прыватнасці, вельмі разражэнне натуральнае для тае пары, але абсурднае на сёння памкненне жорстка сплучыць несумяшчальнае — брутальную прапаганду з кранальнай навагодняй казкай.

Дпаўненя заганяны чыннікі экспазіцыі сённяшні мастакоўскі рэфлексіямі. Гэтыя карцінкі, які кажуць, на аматара. Ішчэ адна экспазіцыя ў НЦСМ прысвечана памяці легендарнага Уладзіміра Мулявіна. 12 студзеня спўнілася 80 гадоў з дня нараджэння лідара “Песняроў”. Як бы высока ні ставілі мы тэхнічны прагрэс і сацыяльныя заваёвы, эпоха застаецца ў памяці праз творчыя забавкі, пра мастацтва, у якім адбўец працэс, а не вылучыць у ягоных рамках найбольш каштоўныя чыннікі.

Мае башкі мелі дачыненне да друкаванага слова, так што ў моміце дэяў-тутль ёсць часамі спецыяльнае

Уладзімір Васок. “Калядны забавы”.

эпохі. І тут наш безумоўны брэнд — “Песняры” Уладзіміра Мулявіна.

Экспазіцыя ўраўне з сябе пабудова твораў з беларускай этнаграфічным матывам. Вілья, такім чынам хачелі праілюстраваць той факт, што наш фальклёр быў той папарашню, на якой завісала зорка Уладзіміра Мулявіна. Мо нагаладзіць гэта і не лішне, але зно нічога не дапае да хрэстаматыйнага вобраза песняра і ніяк не тлумачыць, чаму заўна вядомая мелодыя, якія на мяжы 60-х — 70-х гады ўшаквілі ліба шыльчанае кола навукоўцаў і професійных музыкантаў, а шырокая грамадой мелі добра пазнавацца, раттам сталі тэмамі. Народнымі кітамі. І застаюцца імі дагэтуль. Як Мулявін вярнуў народу народнае — вось сапраўдны тэма і для навуковага доследу, і для мастацкага асэнсавання. Уладзімір Мулявін з тых, хто ўмацоўваў духоўны супернігэт беларускай нацыі, а гэтая інастае музыканта засталася па-за ўвагай тых, хто рабў ўважана. Зрыгты, аднак добра, што ўвогне залучылі і драматычнай

Заканчэнне — на старонцы 16

Дабіраўся сёння да рэдакцыі праз туман і сло-ту перанемлівай зімы, якая абрыдла да мякы. Згадаў бацькаву парадку: “Калі кепска да душы, чытай пра сябе вершы, якія любіш”. Бацька разбіраўся ў жыцці. А згадалася раніцай вась што: “Праўду з няпраўдай, цноту з гарэзіяй вы-мешай спрытам — будзе паэзія...” Хто казаў, што дарэвалюцыйны Янка Купала — сумны?! І разумець трэба правільна, што “няпраўда” ў дадзеным выпадку — гэта не мана, а фанта-зія. Увогуле згаданая страфа песняроўскага верша — нібыта трапны эпіграф да дзейнасці сумленнага работніка культуры. Так! Любая якасная праца — гэта пальмыная паэзія. А творчасць — сінтэз цноты і гарэзіі, фантазіі і рэальнасці. Гаворку пра “паэзію” і “паэтаў” наша газета вяла, вядзе і будзе весці. У тым ліку і падчас аглядаў рэдакцыйнай пошты.

Яўген ПАГІН

Душа прагне вясны, так што расповед пра зімовыя святы сёння — апошні раз. Бібліятэкар адзела бібліятэчнага маркетынгу **Кобрынскай** цэнтральнай раённай бібліятэкі Наталія Ефішэева піша: “Гарадзкая публічная бібліятэка сумесна з прыходам храма *Ушася Гасподняга агра-радка Гарадзец Кобрынскага раёна лаўціц пастаяннага дабрачыннага акцыі “Падары Раство дзіцяці”*. *Натуральна, што і сёлетэ эстафета дабрыні мела месца. Паўдзельнічаў у акцыі мог кожны жыхар аграарадка. Для гэтага ў бібліятэцы, у царкве і на прадпрыемствах гандлю размясцілі спецыяльна аформленыя скрынкі, куды можна было пакласці сувенір, зроблены сваімі рукамі або набыты ў краме. З гэтых сувеніраў і фармаваліся падарункі для дзіцяці з 13 шматдзятых ды маламаёмасных сем’яў і для дзіцяці з абмежаванымі фізічнымі мажымасцямі”.*

У **Жупранах** (Ашмянскі раён) згалаваў Стары Навы год. Пры гэтым жарту-юць, што павіншавалі ў гэты дзень тых, на каго заблыліся 31 снежня. Вось такія выска-выскаўчыстыя вельмі сімп-патычныя тым, што кожны іх удзельнік мог пачаставаць-ца ласункамі, выпечанымі мясцовымі гаспадынямі.

Навіна са **Свіслацкага** раёна. У **Ціхавольскім** сельскім клубе-бібліятэцы прайшоў дзень адпачынку “Зімы чароўнага імгненні”. У гэты дзень жыхары аграарадка **Ціхаволя** падсумавалі вынікі сямейнага конкурсу па добру-парадкаванні “Зімяна казка ў двары”. На жаль, хто якую казку ўтварыў на сваім падворку, засталася невядомым.

І апошнім акордам свя-точнай нізкі навін прагучыць

ліст з **Ліды**. 22 студзеня тут ад-былася шчыромія закрыц-ця калядных і навагодніх мерапрыемстваў “Да новай сустрэчы ў зімовы вечар”. Вельмі агтымістычная назва, трэба сказаць. А супрацоўні-кі гарадскога Палаца куль-туры пастараліся, каб і змест акцыі быў яркім ды запамінальным. Гучала класічная музыка ў выкананні ансам-бля скрыпачоў “Славянчак” і інструментальнага гурта “Фестываль”. А за эстрадныя кампазіцыі адказвалі музыч-ны калектыв “Талісман”, студыі “Ліда-Музікл” і “Ак-цэнт”, гурт рэтра-песні “Ме-рыдыян”. Нацыянальныя мелодыі прагучалі ад салі-стаў ансамбля польскай песні “Крэсавіцы”, калектыву яўрэйскай музыкі “Шалом” і ансамбля песні і танца “Лід-чанка”. Для тых, хто не змог прысутнічаць на канцэрце, прадастаўлена магчымасць паглядзець яго відэазапіс. Ён размешчаны на афіцыйным сайце установы ў рубрыцы “Не пальмаючыся з кана-пы”. Хоць і згаслі навагод-нія агенчыкі, але сумаваш не выпадае: вясна-лета-вос-сень — і чарговы Новы год!

Некалькі лістоў прысве-чаны майстрам-рамеснікам. Вось дзе гаворка пра сапраўдную паэзію, што нара-джаецца з-пад умельчых рук. Да прыкладу Ала Лялькіна, начальнік аддзела **Віцебскага** абласнога металычнага Цэнтра народнай творчасці прыягвае гаворку пра арт-праект “Партрэт майстра”. Гэтым разам у выставачнай зале ўстаноў працуе перса-нальная выстава народнага майстра з **Дошых** разьбяра Віктара Гарбачова. “У *эста-зіцы*, — распавядае аўтар, — *сорак джаратэўных пано, вы-кананых у тэхніцы рэльефнай разьбы. Ёсць і драўляныя цацкі. Сюжэты — з вясковага жыцця, з жывёльнага і расліннага свету. Віктар Іванавіч — лаў-рэат міжнародных фестыва-ляў* удзел у *рэстаўрацыі кас-цёла Святой Тройцы ў Дошых* і *касцёла Найсвяцейшай Дзеўы Мары ў Пароўнаве*”. А працу Гарбачова майстрам-металыстам разьбы па дрэве ў Дошыхым раённым ДOME рамёстваў. Ягонныя работы ёсць у прыватных калекцыях Літвы, Расіі, Польшчы, Вен-грыі, Балгарыі, Беларусі.

Чарговая паэтычная нату-ра — Тацыяна Вангул. Яна — лялечніца з **Масцоўскага** раённага Цэнтра рамёстваў. Не толькі традыцыі захоўвае, але і сучасныя кірункі твор-часці распаўсювае, робіць,

5

На здымках:

- 1 Падчас гульні “Чарадзейная шкатулка” ў Лідскім гісторыка-мастацкім музеі.
- 2 Карэліцкі рэгіянальны фестываль “Галасы традыцый-2021” — сапраўды свята для ўсіх.
- 3 Удзельнікі дабрачыннай акцыі “Падары Раство дзіцяці” ў Кобрыне.
- 4 Карціна Казіміра Альхімовіча “Пахаванне Гедыміна”.
- 5 На Лідчыне адраджаюць мясцовы традыцыйны сляянскі жаночы касцюм пачатку ХХ стагоддзя.

браў удзел у *рэстаўрацыі кас-цёла Святой Тройцы ў Дошых* і *касцёла Найсвяцейшай Дзеўы Мары ў Пароўнаве*”. А працу Гарбачова майстрам-металыстам разьбы па дрэве ў Дошыхым раённым ДOME рамёстваў. Ягонныя работы ёсць у прыватных калекцыях Літвы, Расіі, Польшчы, Вен-грыі, Балгарыі, Беларусі.

Чарговая паэтычная нату-ра — Тацыяна Вангул. Яна — лялечніца з **Масцоўскага** раённага Цэнтра рамёстваў. Не толькі традыцыі захоўвае, але і сучасныя кірункі твор-часці распаўсювае, робіць,

напрыклад, аксесуары для дзіцячага адзення. Інтэрэс да гэтага невпадковы: Тацыя-на Анагольска скончыла ў свой час Мінскі тэхналагіч-ны каледж па спецыяльнасці “канструктар-модэльер жа-ночага адзення”.

Вядучы металыст **Шчу-чынскага** раённага Цэнтра культуры і народнай твор-часці Павел Войкель піша пра мастака, графіка Казі-міра Альхімовіча, які 180 гадоў таму нарадзіўся на Шчучыншчыне, у маёнтку **Дэмарына**. Скончыў Вілен-скую гімназію, займаўся жы-

вапісам, працаваў аканомам ва Украіне, удзельнічаў у па-ўстанні 1863 — 1864 гадоў, быў арыштаваны і сасланы за Урал. Пасля амністыі жыў у Варшаве, вучыўся ў Па-рыжы, распаўсюваў у сваіх работах беларускую гіста-рычную тэматыку, а таксама ствараў пейзажы і партрэты. Пахаваны ў Варшаве, але ду-ша яго лунна над беларускімі абсягамі.

Цнота з гарэзіяй арганіч-на спалучаецца і ў музыцы. Дакладней кажучы, толькі з гэтага спалучэння музыка і нараджаецца па маім цвёр-дым перакананні. Намес-нік дырэктара **Навагрудскай** дзіцячай школы мастацтваў па выхаваччай рабоце Ніна Сідаркевіч распавядае, што летась 213 навучэнцаў бра-лі ўдзел і сталі пераможца-мі творчых музычных кон-курсаў рознага ўзросту. 25 такім школьнікам аказана матэрыяльная дапамога. Ся-род выніковых калектываў школы — узорны хор “Са-ловушка” (кіраўнік Наталія Раманюк, канцэртмайстар Тацыяна Галушко), узорны шымбальны ансамбль “Ка-ляровыя ноткі” (кіраўнік На-талія Лясюкская, канцэр-тмайстар Галіна Станкевіч), народны гурт народнай му-зыкі “Гумарэска” (кіраўнік Людміла Анісікіна), народная вакальная група “Рэчанька” (кіраўнік Наталія Раманюк).

Свае важкія здабыткі і ў **Карэліцкай** дзіцячай школе мастацтваў. Установа пры-няла III адкрыты рэгіяна-льны фест “Галасы трады-цый-2021”. Было паладзена 103 заяўкі з **Гродзенскай, Мінскай, Гомельскай, Брас-цкай і Магілёўскай** абласцей. У дыстанцыйным конкурсе прынялі ўдзел 275 аматараў нашага фальклору і рамёс-тваў ад 7 да 78 гадоў. Ста-тыстыка, пагадзіцеся, вельмі ўнудальная.

Класны кіраўнік 8 “Б” класа сярэдняй школы № 11 **Ліды** Наталія Анашкевіч працягвае пісаць летапіс ку-льтурных падзей роднага горада і роднага класа. “*Тра-дыцыйна кожную сераду сту-дзеня, — распавядае аўтар, — ладзіцца міжнародная акцыя “Сэлфі ў музеі”. Мае вучні ў гэты дзень наведлі Лідскі гісторыка-мастацкі музей, дзе падчас гульні “Ча-радзейная шкатулка” па-бывалі ў ішці выставачных залах. Фотаздымкі рабілі на*

фоне ўпадабаных экспанатаў. Да прыкладу, на фоне *Дзеда Мароза часін Вялікай Айчын-най вайны.*”

Мастацтва вучыць і вы-хоўвае. Чарговы доказ та-му — у лісце маладшага навуковага супрацоўніка **Ганцавіцкага** раённага Дома рамёстваў Наталлі Білімавай: “*Аб тым, што тэатр бывае розным, дэведаліся вучні 6 клас-са сярэдняй школы № 1 Ган-цавічаў падчас адукацыйных заняткаў у ДOME рамёстваў. Наведвалікі пазнаёмлілі з гісторыяй лялечнага тэатра і яго відамі, дэведаліся пра це-лявы, пальчыкавы тэатры і пра тэатр на фланелерафе. Увучылі дзеці батлейку ў дзея-ні, наспрабавалі сябе ў якасці артыстаў-лялькаводаў. Ад-укацыйная праграма РДР рас-працавана такім чынам, каб гаворка пра нашу стадыню была цікавай ды нязмушанай.*”

Ліда сёння б’е ўсе рэкор-ды аператыўнай інфарма-тыўнасці. Чарговая навіна — пра адраджэнне мясцовага традыцыйнага сляянскага жаночага касцюма пачатку ХХ стагоддзя. Пашчыравалі тут майстры Лідскага аддзела рамёстваў і традыцыйнай ку-льтуры. Гэта плён дзейнасці мінулага года. А дэманстра-цыя, як цяпер модна казаць, рэплік адбылася ў высковым асяродку. Нашы прабабулі наслілі ўзімку зручнае і пры-гожае адзенне: ахінакі (вялі-кія хусты), тканыя андаракі (спаднішы), рукавічкі з воў-ны, лямшавы абутак са скура-ным нізам. Над стварэннем рэплік працавалі металыст Ірына Дыдышка, майстры-ткачыкі Вялікіна Сільва-новіч, Марыя Шылкоўская, ткач Яўген Маркевіч і май-стар па пашыве адзення Ма-рына Андрушкевіч.

Чарговая інфармацыя са **Свіслацкага** раёна. Загальны аддзела бібліятэчнага марке-тынгу мясцовай райбібліятэ-кі Ніна Калач распавядае пра дзейнасць **Поразаўскай** гар-пасялковай бібліятэкі-цэн-тра краязнаўства, а даклад-ней — пра Ірыну Сарай, якая працуе тут 42 гады. За гэты час паспела стаць легендарай. І як краязнаўца, і як біблі-ятэкар, і як чалавек. Усё гэта я і называю высокай паэзіяй прафесійнага майстраства.

Беражыце сябе, шаную-ныя!

Стэрэннемся праз ты-дзень.

К

“К” пісала неяк, што на сваіх старонках яшчэ не раз звернецца да творчасці майстра народных мастацкіх рамёстваў Мар’яна Скрамблевіча, які атрымаў спецыяльную прэмію Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь. Сёння гаворка менавіта пра яго — Мар’яна Антонавіча. У кожнай мясцовасці ёсць людзі, якія нечым выдзяляюцца сярод астатніх. Ёсць такія і ў Адэльску. “Кожны чалавек павінен любіць свой народ, шанаваць сваю мову, і працаваць для свайго краю”, — так пісаў Францішак Багушэвіч, па такім законам жывуць і адэльчане. Скрамблевіч сярод іх — адзін з першых.

ГЭТА Ж ПАЧУЦЦІ!

Аграгарадок Адэльск — былое мястэчка на Гродзеншчыне, край ветракоў, жыхары якога спрадзеву займаліся млынарствам. Унікальнае паселішча. Гэта адзіная вёска ў Беларусі, дзе захоўваюцца тры элементы нематэрыяльнай культурнай спадчыны. Тут унікальныя тэхналогіі ткацтва, традыцыйная кухня, а мясцовы храм з’яўляецца помнікам старажытнага драўлянага дойлідства.

Нарадзіўся тут і знакаміты майстар па вырабе народных драўляных духавых і ударных інструментаў, народны музыкант, разьбяр, паэт, кампазітар, віртуозны выканаўца, эксперыментатар і проста сціплы мудры чалавек Мар’ян Скрамблевіч.

Яго майстэрня — у башкоўскай хаце, у аграгарадку Адэльск. А ў Цэнтры культуры ён стварыў музейны пакой, дзе захоўваецца звыш 200 музычных інструментаў. У вёсцы шчы, нават не верыцца, што дзесяці ёсць гарадская мітусня...

— У Адэльску пасля вайны на 2 тысячы жыхароў прыпадала каля 30 музыкантаў: гарманістаў, скрыпачоў, дудароў, — згадвае народны ўмелец. — Іх майстэрства мне вельмі падабалася. Музыка — гэта ж пачуццё! Таму паціху вучыўся мастацтву, цікавіўся навакольным светам, шмат чытаў. Асабліва захапляўся серыяй “Жыццё выдатных людзей”.

Пасля службы ў арміі Мар’ян Антонавіч працаваў настаўнікам музыкі і спеваў у мясцовай школе. У 1965 годзе завочна скончыў Маскоўскі абласны педагагічны інстытут імя Надзеі Крупскай па спецыяльнасці “культурна-асветніцкая работа” (кваліфікацыя — арганізатар-метадыст культурна-асветніцкай работы), затым — курсы баяністаў пры Гродзенскім абласным Доме народнай творчасці.

З цеплыні ўспамінае сёння гадзіны вучбы ў Вышэйшай прафсаюзнай школе ку-

У яго руках і саломінка зайграе!

З Богам у сэрцы, з музыкай праз жыццё — прыцыты Мар’яна Скрамблевіча

Мар’ян Скрамблевіч.

льтуры ў Ленінградзе. Больш за 30 гадоў кіраваў хорам і аркестрам гродзенскага аўтапарка №1, захапляўся фатаграфіяй.

ПЕРШАЯ ДУДАЧКА

Працоўную дзейнасць у адзеле культуры Гродзенска гаррайвыканкама пачаў у 2009 годзе кіраўніком гуртка разьбы па дрэве, майстрам народных мастацкіх рамёстваў, акампаніятарам Адэльскага Цэнтра культуры і народнай творчасці, дзе працуе і па сённяшні дзень.

Па словах Мар’яна Антонавіча, яшчэ за савецкім часам, калі будучы майстар працаваў у гродзенскім аўтобусным парку №1, пачалася яго ўважлівае стаўленне да творчасці.

— Не хвалюся, але наш хор быў лепшым у горадзе, — запэўнівае спадар Мар’ян. — Толькі на радыё запісалі чатыры канцэртныя праграмы. Станавіліся лаўрэатамі і дыпламантамі ўсесаюзных конкурсаў. Тады ў аўтапарку працавалі ўнікальныя майстры, якія і дапамаглі змайстраваць першую дудачку. Пасля гэтага сур’ёзна захапіўся гэтай, перачытаў шмат літаратуры. А потым выбраў і шукаў у лесе ды на балочце матэрыял для інструментаў, майстраваў, перайначваў, нешта пачына ўжо... Так паступова і пачалася маё сяброўства з музычнымі інструментамі, якіх адрамантаваў і зрабіць давялося ў жыцці нямала.

На жаль, у 1990-я, пасля перабудовы, не засталася і следу ад былой магутнасці творчага калектыву — хор разваліўся. Тады і захапіўся

Ударныя і шумавыя інструменты, акарыны ды дудкі майстра.

Мар’ян Антонавіч вырабама духавых інструментаў з дрэва. Спачатку атрымлівалася не ўсё: то тэмбр не такі, то гук не той.

— Свае ўменні развіваю і сёння, — прызнаецца Скрамблевіч. — Шапэн казаў, што трэба “размаўляць пальцамі”. Я так і раблю.

НА ЧЫМ ГРАЕЦЕ, СПАДАРОВЕ?

Калі жыццё параўноўваць з аркестрам, дык выявіцца, што кожны з нас грае на сваім інструменце. Таксама і Мар’ян Скрамблевіч. І партыя ў яго свая, і інструменты — адметныя. І, на шчасце, гэта не якія-небудзь цацкі, бутарфорыя, заўбукі — а тое, што зусім не боязна называе прыкметамі народнага духу. Не цяжка ўявіць, як майстар плуе, выразе, габлюе, свірчуе... Але ж, глядзі ты, спакваля узнікае з нематы гук і пачынае жыць самастойна ды здзіўляць. Няйначай, закладзена ў гэтай дзеі ці чарадзействе свая тайна, і спасцігаюць яе адзінкі. Пра некаторых умельцаў гавораць, што рукі ў іх залатыя. У дацымненні да гродзенскага майстра Мар’яна Скрамблевіча можна яшчэ

незвычайна бамбуку, не кажучы ўжо пра беларускія асіну, вольху ці дуб.

Музыка і майстар-разьбяр, творца і выканаўца — у адной асобе!

Майстар-музыкант з горада на Нёмане, мабыць, і сам цалкам не ўсведамляў, што стварае асабістую музычную легенду. І складаецца яна ў яго залатых руках з гуку і... дрэва, памножаных на талент выканаўцы.

Успамінае, што яшчэ ў школьныя гады займаўся рэстаўрацыяй музычных інструментаў. Менавіта тады для школьнага ансамбля, які стварыў, спатрэбілася скрыпка. Знайшлі інструмент, якому было амаль 90 гадоў. Здавалася, “жыццё” яго ўжо намаўжы пакінула. А Мар’ян змог надаць скрыпцы новае дыханне. Не без радысці бярэ ў рукі гэты рырэтэт майстра і цпер.

Працу над кожным інструментам даволі доўга і мямняе таўшчыню сенак, вельмі адулін, шліфуе гук і тэмбр. Затое кожная яго дудка мае сваю асабістую меладyczną афарбоўку і набліжана да прыроднага каларыту — на іх можна перадаваць шум ветра і лістоў дрэў, птушчыныя спевы.

ЭКСПЕРЫМЕНТАТАР

Акрамя вынаходніцтваў у галіне духавых і ударных інструментаў, Мар’ян Скрамблевіч працуе як майстар-рэстаўратар і эксперыментатар у галіне гукавых якасцяў гармоніка. Дзякуючы намаганням Мар’яна Антонавіча, другое жыццё апрымалі дзясяткі банянаў, старадаўняга скрыпка ды некаторыя іншыя інструменты.

Як кажа Мар’ян Антонавіч, інструменты ён робіць з розных парод дрэва, бо кожнае з іх мае свой характар і непаўторнае гучанне. Напрыклад, яму даводзілася вырабляць інструменты і з сібінскага кедру, і з інда-

У ПОШУКАХ ГУКУ

На пытанне аб тым, як прыйшла ідэя стварэння падвойных і патройных дудак, майстар адказаў жартам: “Я ўсё думаю, як зручней граць адрозна на дзюх ці трох дудках. Як трымаць трубку, у адзін бок ці ў розныя — хто яго ведае? Вось я і падумаму: чаму б гэтыя трубки не склеіць?” Што тычыцца дудак, то і тут Мар’ян Антонавіч дае падрабязныя тлумачэнні аб канструкцыі старажытнага духавога інструмента, заўсёды тлумачыць, што перад пачаткам ігры неабходна напоўніць скураны мех паветрам. І пачынае гучаць сапраўдная дуда! Яе некалькі рэзкаваты, але насычаны і густы тэмбр зачароўвае.

Сярод экспанатаў ёсць ляскоткі і гармонік. Віртуознае ігра на гармоніку ў ўменне Мар’яна Антонавіча імправізаваць захапляюць усіх прысутных, а танцавальныя найгрышы гучаць з такім запалам, што публіка мімаволі пачынае прытанцоўваць. А дудкі — са шлангам. Яны імгуюць галасы жывёл: валя, дзка, зязюлі, жураўлёў.

— Гэтай музыкай з нізкімі гукамі можна нават лячыць, — упэўнены майстар. — Калі дзіця плача, яно адрозна заспакоіцца, пачуўшы такія гукі, — ужо не раз так адбывалася. Я насычаюся гукамі, уласканальваю іх.

Як кажа Мар’ян Антонавіч, навучанне ігры на народных музычных інструментах павінна быць абавязковым у дзіцячых музычных школах, школах мастацтваў, на факультэтах сярэдніх школ, факультэтах грамадскіх прафесій вышэйшых навуковых устаноў, у гімназіях, ліцэях, педагагічных каледжах, гуртках і калектывах мастацкай самадзейнасці. Надзвычай слушна!

Спадара Мар’яна наведвае шмат высокіх гасцей. Прыязджаюць музыканты, прафесары, дыпламаты з усяй Беларусі і з-за мяжы.

Драўляны інструмент майстра быў прызнаны спецыялістамі ў Еўропе. Вынік плённай працы высокая ашанілі музыканты з Польшчы, Канады, Францыі, Германіі, Аўстрыі, Славакіі. На дудачках Мар’яна Скрамблевіча граюць музыканты Беларускай акадэміі музыкі, Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў, а таксама ансамбл “Белія рось”, “Гарадніца”, “Гуды”. Мар’ян Антонавіч стварыў нават музычную сям’ю акарынаў, кожная з якіх мае свой голас: бас, альт, сапрапа, тэнар.

Чалавек-аркестр: у яго руках і саломінка зайграе — так кажуць землякі пра майстра-музыканта, ініцыятара стварэння першага ў Беларусі музэя народных інструментаў.

НАТАЛІЯ РАМАНОВІЧ, вядучы метадыст Гродзенскага раённага культурна-фармацыйнага цэнтра Фота прадастаўлена цэнтрам

(Заканчэнне.
Пачаток на старонцы 3.)

**НОВЫ ЦІ СТАРЫ
ФАРМАТ?**

Апошняя выснова, дарэчы, неаднаразова гучала напрыканцы маіх размоў з кіраўнікамі айчынных тэатраў. І гэта зразумела, бо жывая сувяз паміж гледачамі і артыстамі наўрад ці магчымая пры праглядзе спектакляў у анлайн-фармаце.

— Тэатр застаецца тэатрам, дзе абавязкова прысутнічае абмен энергетыкай, эмоцыямі паміж гледачамі і артыстамі, — распавядае мне дырэктар Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі Святлана Карукіна. — Разам з тым, летась з сакавіка ў нас не было гэтых адносін з гледачамі з-за неспрыяльнага эпідэміялагічнага становішча. Каб не згубіць нашага гледача, прыйшлося перайсці на анлайн-фармат. І, трэба сказаць, у нас былі дастаткова добрыя прагляды спектакляў у інтэрнэце. А пасля праглядаў былі яшчэ і каментарыі пад відэа, пытанні, на якія даваліся адказы. Такім чынам, і ў неспрыяльных умовах мы падтрымлівалі сувязь са сваімі адданымі прыхільнікамі.

На думку Святланы Карукінай, попыт на падобныя анлайн-пастаноўкі абавязкова будзе, таму гэты кірунак працы з гледачом закрываць не варта.

— Справа ў тым, што падобныя прагляды разлічаны на некалькі катэгорый гледачоў, — кажа дырэктар РТБД. — Па-першае, анлайн-спектаклі прымуюць многіх людзей пазней прыйсці і паглядзець той жа, а можа, нейкі іншы спектакль жыўцом. А для іншых людзей спектаклі ў інтэрнэце даюць магчымасць пазнаёміцца з тэатрам, з яго праграмай, акцёрамі. Гэта, можна сказаць, рэклама нашай тэатральнай установы.

Альтэрнатыва на любовы густ

Акрамя таго, па словах Святланы Карукінай, любовы даход, атрыманы ад паказу платных спектакляў у анлайн-фармаце, вельмі важны. І хай ён, гэты даход, пакуль што не надта вялікі, але ўсё адно аддача ад падобнага кірунку тэатральнай дзейнасці ёсць, і гэта не можа не радаваць.

**для ўсіх
КАТЭГОРЬІ**

Намеснік дырэктара па інфармацыі і працы з гледачом Магілёўскага абласнога тэатра драмы і камедыі імя В. Дуніна-Марцінкевіча (г. Бабруйск) Ларыса Капусціна звярнула маю ўвагу і на іншую акалічнасць, звязаную з паказамі анлайн-пастановак.

— Спектаклі, размешчаныя намі ў інтэрнэце, мяркуючы па колькасці праглядаў, карыстаюцца даволі значным попытам, прычым, у розных катэгорый людзей, напрыклад, тых, хто па пэўных прычынах не можа прыйсці ў сам тэатр, — адзначыла ў гутарцы суразмоўца. — А гэта і людзі з абмежаванымі магчымасцямі, і наведвальнікі сталага веку. Таму важнасць і неабходнасць падобнай формы нашай работы — несумненна.

Шэсць спектакляў у свабодным доступе, якія прапаноўваюцца на сайце тэатра, — гэта архіўныя пастаноўкі. Сярод іх, дарэчы, ёсць і дзіцячыя, — “Кот у ботах” ці “Моры Попінс”.

— Разам з тым, размяшчаць у вольным доступе спектаклі з нашага сённяшняга рэпертуару, на маю думку, наўрад ці патрэбна, — кажа Ларыса Капусціна. — Мы ўсё ж залежым ад наведванняў, ад тых гледа-

Спектакль “Містар Розыгрыш” на YouTube-канале Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі.

Анлайн-пастаноўка спектакля “Дзядзя Ваня” ад Брэсцкага акадэмічнага тэатра драмы.

Адзін з анлайн-спектакляў Гомельскага абласнога драматычнага тэатра.

чоў, якія прыходзяць паглядзець на спектакль у тэатр. Ды і артыстам бачыць гледачоў у зале, атрымліваць ад іх зарад энергіі, пагадзіцца, проста неабходна, бо кожны артыст выходзіць пасля спектакля хоць і стомлены, але натхнёны.

Дарэчы, менавіта архіўныя спектаклі, а не сучасны рэпертуар, размешчаны ў інтэрнэце і на YouTube канале Гомельскага абласнога драматычнага тэатра.

— Мы выклалі ў інтэрнэце 11 сваіх архіўных пастановак, разлічаных, у

першую чаргу, на аматараў тэатра, — кажа кіраўнік установы Сяргей Гульчын. — Усе спектаклі ў анлайн-фармаце можна глядзець бясплатна. На мой погляд, ад нашага тэатра прапаноўваць прагляды на камерсыйнай аснове неэтаэагодна, да таго ж, у нас няма якасных запісаў спектакляў, якія трэба рабіць адмыслова, менавіта з разлікам на анлайн-гледача.

**СТАРОЕ ПОБАЧ
З НОВЫМ**

Як бачна, сёння ў многіх тэатрах краіны старая і традыцыйная праца з жывым гледачом ідзе побач з анлайн-паказамі, разлічанымі на сучаснага і “прасунутага” прыхільніка Мельямаёны. Магчыма, такім чынам айчынныя тэатры не толькі змогчы захавалі сваю аўдыторыю, але і прывябіць да сябе новых наведвальнікаў, у першую чаргу, маляды, якія ўжо не ўяўляюць сабе свет без гаджэтаў і анлайн-трансляцый цікавага кантэнту.

— Я лічу, што падобная праца ў анлайн-фармаце цалкам апраўдана, асабліва ў тых умовах, у якіх летась і сёлета аказаліся ўсе тэатры нашай краіны, — кажа намеснік генеральнага дырэктара па інфармацыі і арганізацыі гледача Брэсцкага акадэмічнага тэатра драмы Кацярына Казьбяровіч. — Скажам, яшчэ ў маі ў нас адбылася прэм’ера спектакля “Не пакідай мяне” ў анлайн-фармаце. І водгукі ад нашых гледачоў былі толькі самыя станоўчыя. Так што паступова і падобнае ўзаемадзеянне з гледачамі робіцца для нас звыклай працай.

На сёння на старонцы ў адной з сацыяльных сетак можна паглядзець дзевяць спектакляў Брэсцкага акадэмічнага тэатра драмы. Сярод іх, да слова, шэраг класічных твораў, напрыклад, “Шынэль”, “Рамэа і Джульета” ці “Дзядзя Ваня”.

Напрыканцы артыкула хачу адзначыць і яшчэ

адзін момант: ва ўсіх тэатральных установах Беларусі, куды я змог дагэляфанавашча, сёння актыўна працуюць не толькі з віртуальным, але і з рэальным гледачом. Таму ў тэатрах ідуць спектаклі для розных катэгорый наведвальнікаў, а таксама прапаноўваюцца ці нават ужо дэманструюцца прэм’ерныя паказы новых пастановак.

Да таго ж, не варта і казаць, што ва ўсіх тэатрах гледачам прапаноўваецца бяспечная расадка з захаваннем сацыяльнай дыстанцыі, а таксама антысептыкі. Таксама тут жа, яшчэ на ўваходзе ва ўстанову культуры зазвычай прадаюцца маскі для тых наведвальнікаў, хто забудзіў іх узяць з сабой на спектакль. А пасля тэатральных паказаў албываецца праветраванне памяшканняў і апрацоўка паверхняў сродкамі дэзінфекцыі. На жаль, гэта ўжо будзённасць нашага сённяшняга дня.

Разам з тым, гэта ўсё ж лепей, чым поўная адсутнасць гледача і вымушаны адпачынак для артыстаў, праз што давляюцца праісці айчынным тэатрам летась у красавіку — маі. Так што кожны сёння вольны выбіраць найбольш зручны для сябе фармат прагляду спектакляў — або ў традыцыйнай форме, або з дапамогай інтэрнэту. Балазе, праца ў анлайн-фармаце — гэта сапраўднае выйсце для тэатральных устаноў культуры Беларусі. Менавіта з дапамогай інтэрнэту можна і ўтрымаць гледача, і прадеманстраваць свае новыя ці старыя пастаноўкі, каб не пакінуць сваіх прыхільнікаў зусім без спектакляў, і нават магчымасць зарабіць сюю-тую “капейчыну”. Хоць, зразумела, падобная віртуальная дзейнасць не павінна ды, пэўна, ніколі поўнаасно не заменіць сабой рэальную — тую, да якой усе ўжо даўно прывыкліся.

Педагог-музыкант, дацэнт кафедры народна-інструментальнай творчасці ўстаноў адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”, член Саюза беларускіх музычных дзеячаў, заснавальнік і нязменны кіраўнік неардынарнага, своеасаблівага, прыгожага ансамбля “Тузці”, чалавек вялікага інтэлекту і высокага ўзроўню прафесіяналізму, невычэрпнай энергіі, духоўнай шчодрасці і аптымізму, — усё гэта мае да яе адносіны. А завуць яе Лідзія Аляксандраўна Сухаварава.

...Памятаю падрыхтоўчыя курсы для абітурыентаў у Беларускам дзяржаўным універсітэце культуры і мастацтваў. Мяне літаральна ўразіла яе дзіўная прастата, чароўнасць, яе гарачае жаданне падзяліцца сваімі ведамі, уманнямі, сваім неперасягнутым прафесіяналізмам.

Хто я быў для яе? Адзін са студэнтаў Брэсцкага музычнага каледжа. Але ж

кожнае яе слова знаходзіла жывы водгук у нашых душах. Яна нібы вызначала тых дарожкі, якія, нарэшце, аб’ядналіся ў адну жыццёвую дарогу ўсяго майго далейшага жыцця: як у прафесіі, так і маральна-этычных прынцыпах, без якіх нельга быць педагогам, прафесіяналам, Майстрам, сапраўдным Сябрам, сапраўдным Чалавекам. Кодэкс гонару і годнасці творчага работ-

Настаўнік у маім жыцці

ніка фармаваўся ў маім жыцці праз Лідзію Аляксандраўну. Яе словы, размовы, парады заставаліся ў маёй памяці, сэрцы, становіліся і маім жыццёвым вопытам.

У студэнцкія гады я заўважаў, якая выкладалася на ўсе 100 працэнтаў, што б яна ні рабіла: заўсёды бескарыслівая і добраазычлівая. Лідзія Аляксандраўна заўсёды мела непадобную вавагу і да досведу сваіх калегаў-выкладчыкаў і да поспехаў юных студэнтаў Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў.

Успамінаецца экзамен па класе інструментальнага ансамбля, дзе

Лідзія Сухаварава.

старшынём была Лідзія Аляксандраўна. Яе каментарыі, заўвагі былі такімі добраазычлівымі, што тут жа хацелася рушыць услед за яе парадамі, паспрабаваць выканаць менавіта так. Невыпадкова са сваімі праблемамі мы нярэдка прыходзілі да яе.

Прыемна, што ўжо і мае вучні ўсё больш упэўненыя звязваюць сваё жыццё з музыкай і атрымліваюць ад гэтага задавальненне.

На Рэспубліканскім конкурсе “Вясёлка талентаў” у 2019 — 2020-х гадах маім вучням пашчасціла высту-

піць перад паважанай камісіяй, дзе была старшынём Лідзія Аляксандраўна. За поспехі ўжо маіх вучняў, якія неаднаразова стаялі на сядзім’янтах, лаўрэатах конкурсаў, я ўдзячны майму настаўніку — Лідзіі Аляксандраўне Сухаваравай.

Заканамерна, што па жыцці Лідзія Аляксандраўна стала для мяне педагогам-прафесіяналам, настаўнікам, сябрам, маім духоўнікам.

Добра сумленна служачы сваюму пакліканню, яна выхавала не адно пакаленне, якое памнажае цудоўнае ў музыцы, мастацтве, жыцці.

Пра такіх людзей кажуць — Наш Усенародны Здабытак.

Станіслаў СВІРЖЭЎСкі, педагог па класе баяна, акардыона
Фота аўтара

3 лютага ў Вялікай канцэртнай зале Беларускай дзяржаўнай філармоніі адбудзецца юбілейная вечарына музыканта і кампазітара Аляксандра БАЛОТНІКА, песні якога настолькі трывала ўвайшлі ў наш ужытак, што ўспрымаюцца за народныя. Адна з іх — “Будзь здаровы, гаспадар!” на верш Алеся Бадака — дала назву ўсёй вечарыне. Аднаслова гэты выраз — традыцыйнае беларускае прывітанне, актуальнае сёння, як ніколі. “Сказаў, як звязаў” таксама і прыказка, і яшчэ адна песня юбіляра на словы Аляксандра Лягчылава. Ну а “Чарка на пасашок” на ягоняны ж вершы даўно стала адной з візітоўкаў не толькі ансамбля “Бяседа”, але і іншых калектываў народнай музыкі.

Надзея БУНЦЭВІЧ / Фота Таццяны МАТУСЕВІЧ

А вось песні ўсе — хіты!

— Аляксандр, у вашым аўтарскім канцэрце прымаюць удзел ансамблі “Бяседа”, “Свята”, “Спадчына”. Першыя два — шырока вядомыя, іх назвы непарушна звязаны менавіта з гэтымі прафесійнымі калектывамі. “Бяседа” на чале з народным артыстам Беларусі, знакамітым кампазітарам Леанідам Захлеўным знаходзіцца ў складзе Нацыянальнай тэлерадыёкампаніі Беларусі. “Свята” — ансамбль Беларускай дзяржаўнай філармоніі, якім кіруе Вячаслаў Статкевіч. А вось разнастайных “Спадчын” па рэспубліцы багата.

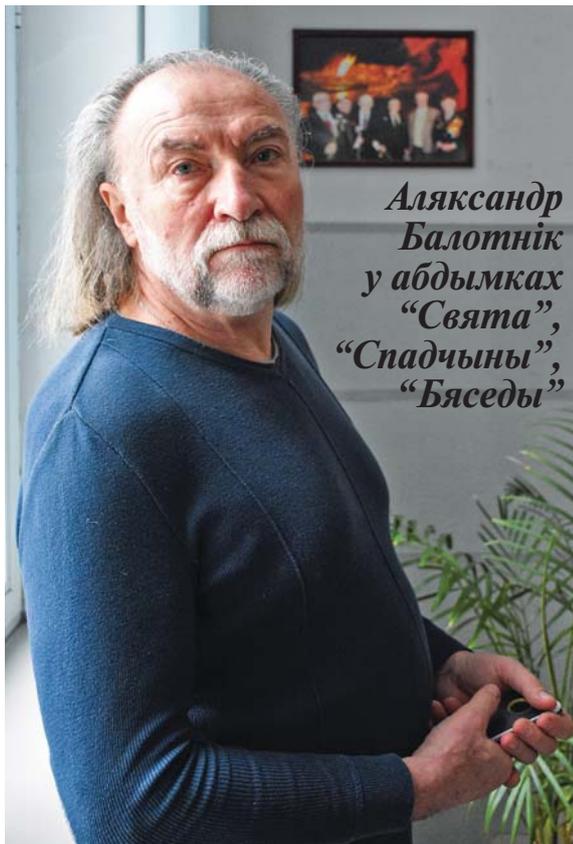
— Я запрасіў сваіх, можна сказаць, землякоў, — Заслужаны аматарскі ансамбль народнай музыкі “Спадчына” Дзяржынскага ГДК.

— Але ж вы, наколькі вядома, родам з Лепеля.

— Так, і потым заканчваў Віцебскае музычнае вучылішча. Выпускніком той жа навучальнай установы з’яўляецца кіраўнік згаданай “Спадчыны” Віталь Клімакоў. Зямляк! Яшчэ адзін мой “музычны зямляк” і па Віцебску, і па нашай кансерваторыі — вядомы баяніст, дыпламант найпрэстыжнага Міжнароднага конкурсу ў Клінгенталі Сяргей Ціханавіч. Ён выканаў дзве свае інструментальныя кампазіцыі — “Святуючную крусель” і “Дрындушкі” (сама назва адразу ўсмішку выклікае). Атрымаўшы такія блонкі вшанаванняў ад землякоў.

— І вы, і той жа Ціханавіч скончылі Акадэмію музыкі як баяністы, падкрэсла, акадэмічнага кірунку. Дарчы, нават вучыліся ў аднаго педагога — Генадзя Мандруса. Але ж праўце крыху ў іншым напрамку — сачыняеце ўласныя творы. Што гэта — недасканаласці нашай сістэмы адукацыі? Ці, можа, упарты пошук свайго прызначэння?

— Айчынная сістэма музычнай адукацыі — ад дзіцячых школ мастацтваў да Акадэміі музыкі — дае вельмі ґрунтоўны прафесійны падмурак, што ахоплівае ўсе эпохі, навучае выканальніцтва практычна ва ўсіх стылях. Для баяністаў, акардэаністаў адным з самых запатрабаваных рэчышчэ становіцца менавіта фальклорнае. Наўрад ці можна назваць выключэннем і тое, што многія выканаўцы пачынаюць ствараць уласныя кампазіцыі. Гэта нармальнае развіццё творчай асобы. Невыпадкова цяпер не толькі студэнтам, але і больш малодшым вучням выкладаюць асновы музычнай

Аляксандр Балотнік у абдымках “Свята”, “Спадчыны”, “Бяседы”

імправізацыі, хтосьці факультыўна наведвае заняткі па кампазіцыі ці проста атрымлівае кансультацыі ад прызнаных майстроў. Мне калісьці кампазітар Ларыса Мурашка прапаноўвала скончыць кансерваторыю яшчэ раз — ужо па кампазіцыі, ды многія іншыя ад мяне гэтага чакалі.

— Дадам, што сярод нашых кампазітараў розных пакаленняў больш за ўсё, здаецца, былых баяністаў: Уладзімір Буднік, Леанід Захлеўны, Мікалай Лішвін, Уладзімір Кур’ян, Уладзімір Каральчук, Андрэй Цалко — спіс можна працягваць яшчэ доўга.

— Усё гэта так. Але я не збіраюся і ніколі не збіраўся замахвацца на сімфонію ці араторыю, неабходныя ў якасці дыпломнай працы студэнтаў-кампазітараў. Бо, лічу, знайшоў сябе ў песнях, прычым блізкіх народным. А вось акцёрская адукацыя, думаю, не перашкодзіла б ніводнаму інструменталісту. Цяпер ёсць нават такое навуковае азначэнне — інструментальны тэатр, што толькі падкрэслівае адыход ад строга акадэмічнага напрам-

ку. А для тых жа баяністаў акцёрскія здольнасці, якія можна і трэба развіваць, — гэта ўвогуле адзін з самых неабходных складнікаў прафесіі. Калі б мне раней, яшчэ ў вучылішчы, падказалі гэта, я больш настойліва вучыўся б артыстызму. А так — маёй “школай” у гэтым відзе мастацтваў сталі студэнцкія капуснікі, у якіх я любіў браць удзел.

— Баян палобілі з дзяцінства? Можна, хтосьці са сваякоў граў на гармонію?

— Не, бацька крыху граў на скрыпцы. Ягоны дзядзька Іван

— Зразумела, пасля такога здарэння вы не маглі не абраць баян для далейшай вучобы. А як сачыняць пачалі?

— Спярша рабіў аранжыроўкі. Але мелодыі самі ў галаву лезлі — і першай песняй стала “Сказаў, як звязаў” на словы Аляксандра Лягчылава. З гэтым пэтам мы разумеліся-дамаўляліся не тое што з аднаго позірку — з адной-адзінай літары, з паловы літары.

— Прызнанне да вас прыйшло адразу. Вы яшчэ ў кансерваторыі вучыліся (на той час там было за-

шоў у нейкім іх фальклорным зборніку. І здзівіў саміх немцаў. Яны казалі, што я зрабіў для іх сапраўднае адкрыццё: маўляў, вы прывезлі нам нашу народную песню, якой мы не ведалі, бо нават на дні народзінаў спяваем англамоўны хіт — Harry birthday to you.

— А вашы ўласныя песні перакладаліся?

— Ведаецца, у мяне быў шок, калі мне паказалі зборнік, падрыхтаваны для Кітая. Там былі сабраны лепшыя песні Беларусі: быў і гімн нашай краіны, і песні

вочнае навучанне), а ўжо працавалі музычным кіраўніком ансамбля Беларускага радыё “Жывіца”, які быў больш вядомы як калектыву Вялянціны Пархоменка.

— У 1987 годзе быў яе сольны вечар. Памятаю, як мы рыхтаваліся, кашомы шылі. А пасля канцэрта ў закулісе прыйшлі такія зорныя асобы! Паэт Ніл Гілевіч запытвае: “Хто кіраўнік?” А Леанід Смялякоўскі, што кіраваў ранейшым Камерна-інструментальным ансамблем радыё, зацікавіўся аранжыроўкамі: “Хто зрабіў?” Усе на мяне паказваюць, а я стаю здранцвелы ды паверыць не магу, што мяне так ухваляюць.

— Пазней вы працавалі з многімі калектывамі, частку іх стваралі практычна “з нуля”. Некаторыя з тых назваў: “Бліскавіца”, “Грымата” — цяпер падхапілі іншыя ансамблі. Вы ж з’яўляецеся саістам канцэртна-гастрольнага аддзела Беларускай дзяржаўнай філармоніі. А быў яшчэ замежны перыяд — у Амерыцы.

— Паехаў туды, затрымаўся крыху — і вярнуўся дадому. Можна, характар у мяне не такі “баявы”, але перамагла настальгія. Там усё было не тое і не так, няўтульна, самотна. А тут — радзіма, усё роднае, блізкае.

— Тады згадайце самыя запамінальныя гастролі. Мабыць, з якімісьці народным ансамблем?

— Для такіх паездак я заўсёды імкнуўся зрабіць новую апрацоўку якой-небудзь народнай песні той краіны, куды мы выпраўляліся: расфарбоўваў інструментуюку, дадаваў аўтарскае стаўленне. Вядома, такія песні паўсюль даводзілася спяваць на мове арыгінала — іспанскай, французскай, нямецкай. А словы я куды горш запамінаю, чым музыку. Пэўна, ва ўсіх музыкантаў так. Але ж тыя ж французы даравалі мне тое, што іх песню я выконваў па паперцы. Толькі вось на нейкі чарговы канцэрт я паперку сваю забыў у гагэлі. І песня не прагучала. А “сарафанныя радыё” спрацавала, усё гэта песню чакалі. Канцэрт скончыўся — запытаюць, чаму яе не было. Я не стаў хлусіць, прядумляць паважлівыя прычыны: гавару, што проста забыўся на тэкст. Мабыць, пераклад майго адказу быў недасканалым, бо яны палічылі, што тэкст страчаны. І на маё наступнае выступленне прыцягнулі безліч раздрукоўкаў, дзе былі нават дадатковыя куплеты. Толькі каб тая песня прагучала! А для Германіі мелодыю я знай-

Ігара Лучанка. І раптам — дзве мае. Гляджу — ноты і сапраўды мае, а пад імі, на месцы для слоў, — іерогліфы нейкія.

— Мабыць, гэта і ёсць вышэйшае прызнанне вашай творчасці?

— Не, вышэйшую адзнаку атрымала іншая песня — “Еўфрасіння” на верш Леаніда Дранько-Майсюка. Яна ўзнікла ў 1994-м. Спачатку, як заўжды, мелодыя. Іх многа ў мяне з’яўляецца, бывае, ідуць суцэльнай чарадой. Але занатоўваю я толькі тое, што лічу каштоўным, таму песень у мяне мала, але ўсе яны — вельмі дарагія для мяне.

Слухаю Аляксандра і нарэшце разумею прычыны гэтай “народнасці” яго песень. Звычайна як бывае? Стала штоосьці папулярным, а на імя аўтара “забыліся”, часам наўмысна, як гэта было з рэпрэсаванымі творцамі. Балотнік жа падсвядома адпраўляе свае песні ў жыццё “фальклорным шляхам”, толькі спрэсоўвае час: самастойна робіць той інтанцыяны адбор і далейшую шліфоўку, што стагоддзямі адбываюцца ў народным выкананні. Таму і ўспрымаецца ўсё, бы сапраўдны фальклор.

— Дык вось, паказаў я тую мелодыю Людміле Палкоўнікавай, якая ў той час курыравала песенныя праграмы на радыё і тэлебачанні. І яна накіравала мяне да Леаніда Дранько-Майсюка. Яго жонка Вольга частавала нас смачнымі дранікамі, а мы ніяк не маглі вызначыцца, пра што будзе новая песня. Сыходзічы, пачуў: “Можна, пра Еўфрасінню?” Леанід на той час якраз вярнуўся з паездкі па святых месцах, арганізаванай для літаратараў. Дый яго баболо, тады год як нябожчыцу, звалі Еўфрасінняй. Так усё і сышлося. Прэм’ера песні была ў Сафійскім саборы ў Полацку. Прысутнічаў Уладзіслаў Філарэт — і ён заплакаў, як пачуў гэты твор. Гэта і ёсць вышэйшая адзнака.

— Песень у вас і сапраўды нямнога, але ўсе — хіты. Ці будучы на юбілей прэм’еры?

— Так, упершыню прагучыць мая новая песня на словы Міхаіла Марачкоўскага “Ты мая мара”.

— Песня, я так разумею, пра каханне. Але ж слова мара такое шматграннае! Вось у вас асабіста — якая мара? Ці ўсе яны ўжо здзейсніліся і няма чаго жадаць?

— Мара — каб шанавалі Бога. Каб нічога ў свеце не рабілася насуперак сумленню.

Так распарадзіўся лёс, што студзень на Беларусі праходзіць яшчэ і пад знакам Мулявіна. 12-га — яго Дзень народзінаў, а 26-га — Дзень памяці Уладзіміра Георгіевіча. У гэты дзень, ужо 18 гадоў таму, Пясняр пайшоў у Вечнасць. Яго імя даўно ўжо стала сапраўдным сімвалам Беларусі і, што неаспрэчана, у краіне шмат чаго зроблена для ўвекавечвання памяці геніяльнага Артыста. “К” неаднаразова пісала пра ўсе тыя акцыі. Але кожная новая дата — з Дня народзінаў Мулявіна ці з Дня яго смерці — становіцца чарговым напамінам, каб падвесці некаторыя вынікі таму, што ўжо зроблена, і спланаваць, па магчымасці, парадак наступных дзеянняў.

Высекчы

Але зараз гаворка пайдзе пра тое, як вобраз нашага знакамітага сучасніка быў увекавечаны прынамсі ў беларускай скульптурнай пластыцы. Сёння, мабыць, няма мінчука, які так або інакш не быў бы візуальна знаёмы з помнікам Пясняру — адзін з іх усталяваны на Усходніх могілках, другі — у скверы Беларускай дзяржаўнай філармоніі на бульвары яго імя. Не прамінаюць людзі таксама і мемарыяльную дошку на доме № 13, ідучы па вуліцы Леаніда Бяды.

Аўтарам усіх трох твораў з’яўляецца адзін чалавек — таленавіты беларускі скульптар, шырока вядомы ў колах мастакоўскай суполкі. Але грамадскасць, на жаль, — і так павялося мо спрэчцы — не заўсёды ведае імяны такіх “прарокаў у сваёй айчыне” — канкрэтных скульптараў і архітэктараў, якія ствараюць велічныя манументы, буйныя мемарыяльныя комплексы і памятныя дошкі ў гонар лепшых людзей краіны і свету. Як правіла, аўтары чамусьці становяцца неапраўдана сціплымі: вельмі рэдка ставяць аўтографы на п’едэсталах сваіх манументальных твораў, у адрозненне ад выстаўчых работ, дзе заўсёды абавязкова абазначана імя творцы.

Дык вось, імя гэтага аўтара — Александр Каструкоў, які апіянаў два дзесяцігоддзі свайго жыцця амаль цалкам прысвяціў пластычнай “мулявініяне”. Палкрэсла, што акрамя ўжо вядомых, знакавых помнікаў Пясняру “у вечных матэрыялах” (граніт, бронза), ён, у час пошукаў іх лепшых варыянтаў, папярэдне зрабіў у гліне і пластыліне мноства рабочых эцюдаў, эскізаў і мадэляў мулявінскіх партрэтаў-бюстаў у гіпсе, а таксама ўвасобіў у невялічкіх бронзавых кампазіцыях з адлюстраваннем Музыканта з гітарай у самых розных ракурсах.

Вопыт работы ў скульптурнай творчасці да таго часу ў Каструкова быў ужо вельмі значны. За плячамі — Мінскае мастацкае вучылішча, тэатральна-мастацкі інстытут з такімі педагогамі як Г.Мурманцаў, А.Бембель,

з каменя душу...

А.Анікейчык, помнікі Ахвара фашызму ў в. Вялікія Сялочыцы на Гомельшчыне і воінам-афганцам у Светлагорску, бронзава-гранітны манумент першаму Герою Беларусі, ваеннаму лётчыку Уладзіміру Карвату ў Мінску, шмат псіхалагічных партрэтаў сучаснікаў і класных кампазіцый, у тым ліку прысвечаных У.Караткевічу і М.Растраповічу, каля дзясятка мемарыяльных дошак у гонар лепшых людзей краіны...

...Я добра запамінуў той дзень 9 студзеня 2006 года, калі на ўчастку па апрацоўцы каменя скульптурнага камбіната Беларускага саюза мастакоў, у двары, пад палітыленавым “парасонам” і начным ліхтаром, ішла праца над завяршэннем гранітнага мемарыяла ў памяць геніяльнага кампазітара, музыканта і спевака. Праз тры дні, 12 студзеня, у 65-ю гадавіну з дня нараджэння Мулявіна, помнік павінен будзе знайсці сваё вечнае месца над яго магілай на Усходніх могілках.

Я ўжо чуў ад Сашы Каструкова, што ён упершыню ўбачыў Уладзіміра Георгіевіча ў час ягоных гастрольных яшчэ з “Лявонамі” ў Гродне, дзе тады жыў 18-гадовы будучы скульптар. Сам ён, пасля заканчэння дзесяцігодкі, іграў у гэтым горадзе на гітары ў адным музычным ансамблі. Тады “Лявоны”, асабліва Мулявін, вельмі ўразілі яго; у тыя часы выконваў беларускія песні ў цудоўнай аранжыроўцы было не вельмі, так бы мовіць, модна. Там, у Гродне, і адбылося яго асабістае знаёмства з Мулявіным. Потым прайшоў нейкі час. Была армія. Дэмобілізацыя. Работа на кінастудыі “Беларусь-фільм” у якасці мастака камбініраваных здымак. І тут ён зноў сустрэўся з Мулявіным на кінастудыі “Ясь і Яніна” рэжысёра Юрыя Шыткова, дзе Валодзя з “Песнярамі” выконвалі вядучыя “партыі”. Потым, так здарылася, што Каструкоў і сям’я Мулявіных жылі ў адным доме

Помнік Пясняру на Усходніх могілках.

Александр Каструкоў у майстэрні.

на Ленінскім праспекце, 13, над кінастудыяй “Цэнтральны”. Неаднойчы Саша прысутнічаў на рэпетыцыях, пастаноўчы гук і канцэрты “Пясняроў” у Палацы спорту. А аднойчы вылепіў па памяці вобраз Пясняра з гітарай — спакойным, задумным, крышкун мінорным... Але работу не паспеў скончыць: у маі 2002-га здарылася з Валодзею трагедыя...

А калі Міністэрства культуры аб’явіла адкрытыя конкурсы на надмагільны помнік Мулявіну і мемарыяльную дошку, Каструкоў адразу вырашыў прыняць у іх удзел. І ў абодвух конкурсах стаў пераможцам. Мастак заўсёды лічыў Уладзіміра Георгіевіча — Месіяй, які прынёс у музычную культуру краіны яркі нацыянальны фактар. Толькі дзякуючы яму Беларусь, а потым і ўвесь свет засяваў беларускія песні. І потым, па словах Александра, у часы роздумаў і ўспамінаў аб неапраўданых страхах такіх асоб, што спазналі цану чалавечых адносін, мы часта бываем ахоплены жалем. Смуткуем, што не паспелі або не змаглі свечасова прыслухацца

разу Мулявіна перакананую чысціню, шчырасць і выразнасць.

Дадам, што асабіста сам скульптар высек камень і ўдала захаваў не толькі знешнюю фізічную данасць Пясняра, але і, не зважаючы на жанрава-пабытавую прыземленасць, адлюстраванне складана-драматычнага лёсу вялікага чалавека, які, “плача і любя, пылая і томлясь”, усё сваё жыццё прысвяціў людзям. А дапамагаву архітэктар Станіслаў Федчанка і на апошняй стадыі — каменячы Геннадзь Скабіцкі, Канстанцін Козел і Мікалай Бакуменка.

Мне здаецца, што Кас-

трыяльная дошка на доме №13 па вуліцы Леаніда Бяды, дзе ў апошнія гады жыў Мулявін з жонкай Святланай і сынам Валерыем. І тут скульптар адчуваў велізарную адказнасць за сваю працу, бо гэта таксама помнік Пясняру — толькі помнік малой формы. І ў гэтым жанры мастак праявіў сябе самым дастойным вобразам, што і было адзначана ў час адкрыцця дошкі 1 ліпеня 2004 года пры вялікім натоўпе народа.

Прайшоў нейкі час, і нарэшце ўжо ў самым цэнтры Мінска, у скверы філармоніі, з’явіўся і даўгачаканы помнік Пясняру, пра які так марылі жыхары сталіцы. Аўтар — зноў жа Александр Каструкоў. Канешне, былі дыскусіі і нават спрэчкі: чаму, напрыклад, помнік паставілі не на плошчы, перад фасадам філармоніі, а ззаду яе — у скверы. Але, на маю думку, фасад філармоніі выходзіць усё ж на плошчу Якуба Коласа, і там праз праспект — вялікая фігура народнага пісьменніка з героямі яго твораў. Помнікі двум пяснярам у адной прасторы — гэта было б няправільна. А паколькі бульвар носіць імя Мулявіна, сквер, у якім Уладзімір Георгіевіч вельмі любіў адпачываць адзін ці са сваімі “песнярамі”, у далёмым выпадку прыйшоўся як нельга дарэчы, тым больш, што службовы ўваход у філармонію, якая доўгія гады была яго “другім домам”, выходзіць латэральна ў засен дрэў.

Прынамсі, сёння ўсё тут выглядае вельмі дастойна. Па-чалавечы камяра, прэмна — цудоўны помнік, але, утульны дарожкі... Цудоўна выяўлены ўсе архітэктурна-пластычныя элементы, якія арганізуюць прастору помніка, і даюць магчымасць раскрыць глядачу ўвесь сэнс вобраза музыканта пры кругавым аглядзе. Ды і сама скульптурная фігура Пясняра, які сядзіць з апущанай ля нагі вернай гітарай, — камерная, вышынёй каля двух метраў, а таму і здаецца вельмі блізкай людзям. Мулявін, адпачываючы, быццам бы ўспамінае пра штосьці з мінулага ці задумваецца пра будучыню — добразвучлівы, сціплы, просты і ў той жа час велічны, горды, непаўторны... Не дзіва, што за апошнія тры гады гэты помнік стаў любімым памятным месцам для мінчан і гасцей сталіцы.

Ну а Сашу Каструкову можна сказаць толькі адно: вялікі дзякуй за тое, што падараваў нам “свайго” Мулявіна, які, аднак, і ў скульптуры аказаўся такім жа “нашанскім”, жывым, простым і недасяжным у сваёй унікальнасці, якога блізка ведалі мы, яго сябры і прыхільнікі...

Барыс КРЭПАК,
заслужаны дзяржаўны
мастацтваў Беларусі
Фота з архіва аўтара

сэрцам да такіх знакавых твораў, як Мулявін, не паспелі ўзбагаціць сябе ўсім лепшым і адказаць ім тым жа самым, не паспелі аддаць ім больш поўна свае душэўныя пазыкі. І тады прыходзіць пачуццё адзіноці і болі, таму што не пачулі наша нацыянальнае Сумленне...

Мулявін і гітара... Гэта прыныццёвы вобраз помніка. Усё сваё жыццё Пясняр не расставаяў з гітарай, гітарыстам ён быў — найвыдатным! Хаця цудоўна іграў практычна на ўсіх музычных інструментах, акрамя скрыпкі. На гітары мог іграць па дзесяць гадзін на суткі. І свет ведаў гэтыя ўнікальныя гукі, што сыходзілі з-пад яго лятаючых рук... Менавіта такім — пазнавальным, глыбокім, прыгожым — Каструкоў стварыў Мулявіна ў каралёўскім граніце. У граніце, які выдатна паддаваўся паліроўцы, выдаючы вельмі прыгожы градацыі чорнага і шэрага колераў. Акрэсленая канструктыўная рэалістычная трактоўка пластычнай формы, суданосны манументальнага і вострай характарыстыкі знешняга вобліка надалі мемарыяльнаму воб-

трукі зрабіў усё, каб гранічна эмацыянальна перадаць свае пачуцці і свае адносіны да гэтай асобы. Ён паказаў Мулявіна ў знакамітым канцэртным касцюме, у якім ён вельмі любіў выступаць, — у стане творчасці, калі ў глыбіні яго сэрца нараджаецца музыка. Яна яшчэ не ўвасобілася ў ноты, у канкрэтных гукі, але ўжо на шляху да гэтага. У той жа час здаецца, што Пясняр усё ж...адыграў. Ці то музыка гучыць, але артыст яе не чуе, акорд узяты, але рука лягла на калена і, магчыма, ужо ніколі не падымецца да гітарнага грыфа... Урэшце, у гэтым творы кожны можа пабачыць штосьці сваё. Адны бачаць Мулявіна як бы перад пачаткам работы над песняй, іншыя — што праца ўжо завершана. Назаўсёды. Але ў выніку тут праглядаецца галоўная ідэя, кажучы пушкінскім радком, “печаль моя светла...” Так, могілкі — месца журботнае. Месца філасофскіх роздумаў пра жыццё, пра тленнасць быцця. І ў той жа час — пра Вечнасць. І помнік гэты менавіта — Вечнасць. Вечнасць чалавека і яго Музы...

Таксама, трохі раней, удалай атрымалася і мема-

(Працяг.
Пачатак у № 4)

Зміцер ЮРКЕВІЧ

ШУМСКІЯ ГЕРБА “ЯСТРАБЕЦ”

Распавядаючы пра продкаў Яўзебія Лапацінскага нельга абысці ўвагай вядомы род Шумскіх, да якога належала яго бабуля. Шумскія паходзілі з Віленскага ваяводства, і з даўніх часоў мелі не апошняе ролі ў мясцовай вертыкалі. Віленскія, гродскія і земскія судзі, пісары і падстолы, ашмянскія лоўчыя і скарбнікі... якіх толькі ўрадаў яны не мелі.

Звестак пра Ваврынца Шумскага, віленскага канюшага (1789 — 1792), прадзеда Яўзебія Лапацінскага, засталася не шмат. Валодаў ён Балашай у Свянцянскім павеце. З жонкай Людвікай Кашчыц, дачкой мядзельскага староства, нарадзіў трох дзетак — Барбару, Юзафа і Станіслава (1790 — 1871). На асобе апошняга спыніліся больш падрабязна. Нарадзіўся ён у Віленскім павеце, у маёнтку Шумск. Пасля смерці бацькі сям’я вымушана была праехаць маёнтак і перабрацца ў Вільню. Жылі яны разам з сям’ёй цёткі Станіславы Кашчыц, якая была замужам за Станіславам

Святаполк-Мірскім, сябрам Найвышэйшай Рады паўстання ВКЛ у 1794 годзе. Віленскі ўніверсітэт Станіслаў Шумскі скончыў у 1809 годзе са ступенню кандыдата філасофіі. Далейшы шлях Станіслава, збоўшага, падобны на шлях вялікай колькасці вялікалітоўскай моладзі таго часу. З пачаткам паходу Напалеона, шмат хто з яе ўступіў у навастроранае войска ВКЛ. Але некаторыя маладыя літвіны-беларусы патрапілі ў іншыя часткі. Напрыклад, Дамінік Рэйтан, пляменнік нашага нацыянальнага героя Тадэвуша Рэйтана, прайшоў кампанію 1812 — 1814 гадоў, служачы ад’ютантам пры генеральным штабе Напалеона. Станіслаў Шумскі, у рангу капітана, патрапіў у штаб корпуса кавалерыі маршала Міюрата. З гэтым “капітанствам” Шумскага звязана, папраўдзе, анекдатычная гісторыя. Усе навабранцы-шляхцішкі, якія паходзілі з былога ВКЛ — Мастоўскі, Гарошкі, Нарбут і іншыя, пры залічэнні іх у войска патрабавалі ранг капітана. Зразумела, што і Шумскі, які нічым не быў горшы за сваіх землякоў і ледзь не аднагодкаў, не мог стаць нейкім там “паручнікам”. Але такая зухаватасць паводзінаў амаль дваццацігадовага Шумскага страшэнна раз’юшыла намесніка генэра штаба, італьянца, генерала Барэлі. У яго пад пачалом былі правяраены шматгадовай службай французы і італьянцы, але іх рангі, у лепшым выпадку, былі не вышэй паручнікаў. А

Станіслаў і Марыя Шумскія. Мастак Ян Рустэм.

Герб Борхаў “Тры каўкі”.

Станіслаў Мірскі.

Пакліканы гісторыяй — Яўзебі Лапацінскі

Сям’я Юзафа Борха. Мастак Юзаф Пешка.

тут цэлы статак маладзёнаў, якія порах нохалі толькі на паляванні бацькоў, але ж ўсе ўжо амаль ці не патрабуюць запісаць іх у капітаны. Прычым, Шумскі яшчэ і адкрыта заявіў, “*або запісваецца капітанам, або служыць я не буду*”. Барэлі, з адчаю, напісаў ліст каралю, а той адказаў, “*запішыце палкоўнікам, калі захоча*”. Бо для караля важна было мець афіцэраў прыёмнага выгляду і ведаючых расійскую мову.

Аднойчы і князь Юзаф Панятоўскі пакліў з “капітана Шумскага”: “*Ага, пэўна пан літвін, бо гэта ў ваіааа караля няведваючых службы адраза робяць капітанамі*”, у той час як яго афіцэры атрымлівалі капітана заслужана, пасля некалькіх кампаній.

Узгадаць тыя часы вайсковай службы давалося Шумскаму пазней. Адночы, у 1819 годзе, падчас праезду расійскага імператара Аляксандра праз Вільню ў яго гонар быў наладжаны бал. Быў на яго запрошаны і Станіслаў Шумскі, бо яго жонка Марыя Мірская, славаця прыгажуня, была фрыльінай пры царскім двары. Убачыўшы на “франдзёрскіх” гудзях Шумскага ардэн панаровага Леціёна, імператар пацікавіўся, ці не за кампанію 1812 года ўзнагарода? “*Такі*” — адказаў сціплы Шумскі. “*А ці не паліў пан Шумскі Маскву?*” Адказаў быў такі самы. Праўда, даўно вядома, што Маскву спалілі самі рускія, каб не даць магчымасці Напалеону замацавацца ў горадзе. І ў тым палымі згарэлі ў тым

ліку і параненыя расійскія жаўнеры.

Добра ведалі Шумскія вядомага мастака Яна Рустэма, які пакінуў для сямейнага збору некалькі партрэтаў. У шлобе са сваёй двюраднай сястрой Марыяй Мірскай Станіслаў Шумскі меў толькі адну дачку, таксама Марыю, якая ў 1846 годзе выйшла замуж за Ігната Лапацінскага.

Слухаючы байкі старога цесця, Ігнат Лапацінскі пад аў Шумскаму ідэю запісаць іх на паперы. І той паставіўся да просьбы адказна. Важкі том “*W walkach i wiezieniach: pamietniki z lat 1812-1848*” быў надрукаваны ў 1931 годзе, і са зместам кнігі можна азнаёміцца ў Сешце.

АПОШНІ ЎЛАДАР САР’І

Станіслаў Лапацінскі (1851 — 1933) быў малодшым у сям’і. Лёс Юзафа, старэйшага брата, няпэўны, а Сафія пабралася шлюбом з Феліксам Жавускім. Пасля першапачатковай хатняй адукацыі Станіслаў паступіў у Імператарскі Варшаўскі ўніверсітэт, на юрыдычны факультэт. З 1872 года цягам пяці гадоў быў сакратаром слаутага расійскага адваката, юрыста, крытыка літаратуры Уладзіміра Спасовіча (1829 — 1906), уладжэнца Рэчыцы. Да 1884 года Станіслаў займаўся адвакацкай дзейнасцю, а пасля смерці бацькі ў 1884 годзе перабраўся ў Сар’ю і заняўся гаспадаркай, спалучаючы гэты занятак з актыўнай грамадскай дзейнасцю. Толькі пералік устаноў, у якіх ён быў

сябрам, старшынём, судаснаваднікам, а таксама зробленага ім у прамежак ад 1901 па 1933 гады, зануў бы не адну старонку. Актыўна выступаў Станіслаў Лапацінскі і за адмену смертнага пакарання. Што да таго, якім ён быў “жывым чалавекам” — добра апісала на падставе розных успамінаў даследчыца Людміла Хмялеўская ў сваёй кнізе пра род Лапацінскіх.

“*Пан Станіслаў Лапацінскі, як чалавек свеці, які абяе пра заавяанне людзей, рассыпаўся ў гасціннасці і пацівоасці. Ягона красамоўства, настава, лад жэцыі, павага, якой ён быў абкружаны, рамонтнычныя недагаворанні пра нябожчыцу жонку, магі абудзіць сімпатыі. Насу ён сьве па-панску, і мы называлі яго — вавода*”. “*Жанаты ён быў з графіняй Борх, якая паходзіла з вялікага, але заняпалага роду, рана аудаваў, але ўсе ведалі, бо ён сам гаварыў пра гэта, што не суціўшыся насля яе страты, і кожны год наведваў магілу жонкі ў Швейцарыі. Таксама вельмі маладым атрымаў вялікую спаўняю, абяржараную, аднак, даўгамі, прычым якіх было марнапраўства бабі Дароты з Марыкоўі, і таму працаваў у Кіеве адвакатам, каб уратаваць спаўняю*”.

“*Шляхетная настава Станіслава Лапацінскага, яго прыгожы твор, “з арліным носам і спучанымі ўніз вусамі”, які адзначаў аўтарка успамінаў Яніна Жаўтоў-*

“З’яўленне Барбары Радзівіл”. Мастак Войцах Герсан.

ская, падабілася сучаснікам. За выключэннем нейкай пані Трыпольскай. “*Яна казалі ў салонах, што менавіта такім яна і ўваляла сабе ўсё жыццё пана Твардоўскага, які, як вядома, вадзіў сяброўства з самім д’яблам*”. Магчыма, беларускаму чытачу імя слаутага чарнакніжніка караля Жыгімонта Аўгуста, перанажа польскіх баек і папанннў мала што кажа, але гэта персона папраўдзе культывава. Бо праславіўся пан Твардоўскі перш наперш тым, што на замову караля выклікаў з небыцця дух каралевы, “у дзвяоштве” князёўны Барбары Радзівіл.

У шлобе з Тэкліяй Борх герба “Тры каўкі” (1840 ? — 1892) у Станіслава нарадзіўся толькі адзін сын — Яўзебі-Мар’я-Ян, наш герой. Але неўзабаве пасля смерці жонкі, незде ў 1895 годзе, на свет прыйшоў другі сын, якога назвалі Станіслаў. Легалізацыя паўторнага шлобу з жанчынай, якая прылудоўвала нябожчычы-жонцы, і ўсынаўленне Станіслава адбылося незлоўта да смерці Станіслава-старэйшага.

БОРХІ ГЕРБА “ТРЫ КАЎКІ”

Напрыканцы радаводнай часткі публікацыі застаецца трохкі раславеці і пра род

маці Эўзебія Лапацінскага. Польскі гісторык Тадэвуш Туркоўскі, аўтар нарысаў пра Борхаў для “*Polski słownik biograficzny*”, сьвярджаў, што Борхі адносяцца да аднаго з самых старых шляхецкіх родаў ў Інфлянтах, куды яны, па словах Туркоўскага, перасяліліся з Вестфаліі. Карані ж іх — у сонечнай Італіі. Прапрадзед Тэклі, Ежы (1683 — 1722), быў палкоўнікам войск ВКЛ і інфлянцкім

земскім судзёй. Жанаты ён быў на Людвіцы фон Флок, дачцы Міхала, палкоўніка войск ВКЛ. Бацька ж Тэклі, сын Юзафа і Ганны Багамалец, Міхал Борх (1808 — 1881) (на партрэце Юзафа Пешкі ў цэнтры, на руках маці), у адрозненне ад сваіх продкаў, якія займаліся палітычнымі круцелямі ў вышэйшых эшалонах Рэчы Паспалітай, выглядае даволі сціплай асобай — “бібліяфіл і літаратар”. Але яго дзейнасць на гэтай ніве папраўдзе ўражае. Збіраў рукапісы, рэдкія выданні, актыўна займаўся перакладамі, у тым ліку і Адама Міцкевіча. Шмат напісаў і сваіх уласных твораў, якія былі прыхільна ўспрыняты крытыкамі.

Адзіная спроба актыўнага ўдзелу ў палітычным жыцці для Міхала Борха завершылася высылкай у Яраслаў. У 1850 годзе ён быў абраны маршалам шляхты Віцебскай губерні. Але гэта прывяло да вострага канфлікту з віцебскім генерал-губернатарам князем Андрэем Галіцыным, які для “пользы Отецеству” пажадаў перамясціць Борха падалей у пльбінку. Праўда, ссылка доўжылася нядоўга. І як “царскім загадам” яго пасадзілі на рэйс кібіці “Віцебск-Яраслаў”, тагачасна цар праз два месяцы і вярнулі. За Міхала ўступіўся яго двюрадны брат Аляксандр Борх, дырэктар царскіх тэатраў. Падтрымліваў Міхал Борх жывую сувязь з паэтам з Віцебшчыны Тадэвушам Лада-Заблошкім (1811 — 1847), які ў студэнцкія гады пісаў антыўрадавыя вершы, а пазней быў сасланы на Каўказ. Думаю, аўтар пэям, балад, крытычных нарысаў і прап на гісторыі літаратуры, і зямляк скульптара Яна Астроўскага (аб якім мы нядаўна пісалі), варты асобнай публікацыі.

Застаецца дадаць, што ажаніўся Міхал Борх з прадстаўніцай аднаго з самых старых беларускіх шляхецкіх родаў — Марыяй Корсак уласнага герба. У гэтым шлобе нарадзіўся сын Яўзебі і тры дачкі — Марыя, Стафанія і Тэклія — маці героя нашай публікацыі.

МУЗЕІ

НАЦЫЯНАЛЬНЫ МАСТАЦКІ МУЗЕЙ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ
г. Мінск, вул. Леніна, 20.
Тэл.: 397 01 63 (экскурсійнае бюро)

Пастаянныя экспазіцыі:

- "Мастацтва Беларусі XII — XVIII стст.;"
- "Мастацтва Беларусі XIX — пач. XXI стст.;"
- "Мастацтва Беларусі XX — пач. XXI стст.;"
- "Мастацтва Расіі XVIII — пач. XX стст.;"
- "Мастацтва краін Заходняй і Цэнтральнай Еўропы XVI — XX стст.;"
- "Мастацтва краін Усходу XIV — XX стст.;"

Выставы:

■ Персанальная рэтрспектыўная выстава **"Яўген Харытоненка. Да 100-годдзя з дня нараджэння"** — да 14 лютага.

■ Выстава жывалісу Паўла Хадаровіча **"Мова рэчаў"** — да 28- лютага.

■ Выстава **"Фарбы як гукі: аб чым гавораць карціны глухих дзяцей?"**

■ **"Фердынанд Рушчыц"**: віртуальная выстава да 150-годдзя з дня нараджэння.

■ Віртуальная выстава **"Вангогісты Гаген"** (да 80-годдзя з дня нараджэння Віталія Чарнабрывава).

■ **"Юбілей беларускага камсамола"**, прысвечана 100-годдзю ЛКСМБ — на сайце музея.

■ Сумесны культурна-адукацыйны праект-квэст Нацыянальнага мастацкага музея і Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны **"Аб Вялікай Айчыннай..."**

■ **"Юбілей беларускага камсамола"**, прысвечана 100-годдзю ЛКСМБ — на сайце музея.

■ Сумесны культурна-адукацыйны праект-квэст Нацыянальнага мастацкага музея і Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны **"Аб Вялікай Айчыннай..."**

■ **"Юбілей беларускага камсамола"**, прысвечана 100-годдзю ЛКСМБ — на сайце музея.

■ Сумесны культурна-адукацыйны праект-квэст Нацыянальнага мастацкага музея і Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны **"Аб Вялікай Айчыннай..."**

■ **"Юбілей беларускага камсамола"**, прысвечана 100-годдзю ЛКСМБ — на сайце музея.

■ Сумесны культурна-адукацыйны праект-квэст Нацыянальнага мастацкага музея і Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны **"Аб Вялікай Айчыннай..."**

■ **"Юбілей беларускага камсамола"**, прысвечана 100-годдзю ЛКСМБ — на сайце музея.

■ Сумесны культурна-адукацыйны праект-квэст Нацыянальнага мастацкага музея і Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны **"Аб Вялікай Айчыннай..."**

■ **"Юбілей беларускага камсамола"**, прысвечана 100-годдзю ЛКСМБ — на сайце музея.

■ Сумесны культурна-адукацыйны праект-квэст Нацыянальнага мастацкага музея і Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны **"Аб Вялікай Айчыннай..."**

■ **"Юбілей беларускага камсамола"**, прысвечана 100-годдзю ЛКСМБ — на сайце музея.

■ Сумесны культурна-адукацыйны праект-квэст Нацыянальнага мастацкага музея і Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны **"Аб Вялікай Айчыннай..."**

Філіялы музея

МУЗЕЙ "ДОМ ВАНЬКОВІЧАЎ. КУЛЬТУРА І МАСТАЦТВА І ПАЛОВЫ XIX СТ."

г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 33а.
Тэл.: 358 88 78

■ Каляндная праграма **"У гасцях у казкі"**. Пачатак а 17-й.

Пастаянныя экспазіцыі:

- "Інтэр'еры шляхецкай сядзібы".
- "Жыццё і творчасць Валенція Ваньковіча".
- "Сядзібны партрэт XVII — сяр. XIX стст.". Выстава **"Эпоха рамантыкаў. Ваньковіч і яго час"** — да 19 лютага.

МУЗЕЙ БЕЛАРУСКАГА НАРОДНАГА МАСТАЦТВА

У В. РАУБІЧА

Спарткомплекс "Раўбічы", Мінскі раён. Тэл.: 507 44 69.

■ Пастаянная экспазіцыя.

■ Выстава **"Повязь часоў"**, якая знаёміць з багаццем вобразаў традыцыйнага ручніка.

■ **Займальны майстар-класы** па саломяляцтву, вырабу традыцыйных лялек, пляценні паясоў (бранзалетаў). Патрапіць на майстар-клас можна ў любы працоўны дзень музея: серада-нядзеля з 10.00 да 17.00.

Папярэдні запіс абавязковы.

■ Праграма **"На Каляды ў музей"** (транспарт ад школы да музея і назад, экскурсія, майстар-клас па саломяляцтву, выступленне калядоўшчыкаў, майстар-клас па традыцыйных танцах, народных гульні, пачастунак). Папярэдні запіс абавязковы.

■ **Нацыянальны ЦЭНТР СУЧАСНЫХ МАСТАЦТВАЎ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ**

г. Мінск, вул. Някрасава, 3
Тэл.: 399-09-79

Час працы: серада-нядзеля з 12:00 да 20:00

■ Выставачны праект **"Новы год. Анталогія свята"**.

■ Выстава твораў Максіма Петрулі **"Максімалізм"**.

■ Выстава **"Сучасны беларускі пейзаж"**.

г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 47

Тэл.: 242-78-14

Час працы: аўторак-нядзеля 12.00-20.00

■ Выстава **"Лінія любові. Эратызм у творчасці вялікіх майстроў XX стагоддзя"**

г. Мінск, пр-т Пераможаў, 8.
Тэл.: +375 (17) 203 07 92, +375 (29) 144 07 92, +375 (17) 327 11 66. Музей працуе: аўторак, серада, пятніца, субота, нядзеля — з 10.00 да 18.00 (касы да 17.30), чацвер — з 12.00 да 20.00 (касы да 19.30) панядзелак — выхадны.

■ Пастаянная экспазіцыя.

■ Экспрэс-выстава **"Музей у чамадане"** (выязная ўслуга) — да 31 мая.

НАЦЫЯНАЛЬНЫ ГІСТОРЫКА-КУЛЬТУРНЫ МУЗЕЙ-ЗАПАВЕДНІК "НЯСВІЖ"

г. Нясвіж, вул. Ленінская, 19.
Тэл.: (8-01770) 2 06 60, 2 06 02; +37529 551 80 51, +37529 190 31 49.

Палацавы ансамбль

■ Пастаянная экспазіцыя.

■ Выставачны праект **"Сапраўднае"** мастакоў міжнароднага грамадскага аб'яднання "Еўразійская мастацкая садружнасць" — да 27 лютага.

■ Выставачны праект **"Пасядзім з густам!"** (фатэлі і крэслы XVIII — XX стст. з фондаў музея-запаведніка) + квэст-віктарына **"Пасядзім, падумаем"**. Па папярэдніх заяўках. Да 5 красавіка.

■ Міжнародны выставачны праект **"Castrum doloris. Пахавальны цырыманіял нясвіжскага двара"**. У складзе пастаяннай экспазіцыі.

■ Міжнародны выставачны праект **"Даспехі радзівілаўскага Нясвіжа"** (артэфакты з калекцыі Музея Фіцільяма Кэмбріджскага ўніверсітэта, Нацыянальнага гістарычнага музея-запаведніка "Нясвіж"). У складзе пастаяннай экспазіцыі.

■ **Сектар экскурсійнай і інфармацыйнай дзейнасці** Вул. Гейска, 1.

■ Выстава работ Святланы Курашовай **"Акварэль. Курашова і Курашова"** — да 28 лютага.

Ратуша г. Нясвіж, вул. Савецкая, 3.

■ Пастаянная экспазіцыя.

ПА ПЫТАННЯХ

РАЗМІШЧЭННЯ

ГАЗЕТЫ

Ў ГАЗЕЦЕ "КУЛЬТУРА"

звяртайцеся

па тэлефоне

+375 17 286 07 97

і па тэлефоне/факсе

+375 17 334 57 41

альбо пішыце

на электронны адрас

kultura@tut.by!

■ Квэст "Выходкі старога захавальніка".

Па папярэдніх заяўках.

ЗАМКАВЫ КОМПЛЕКС "МІР"

г.п. Мір, Карэліцкі раён, Гродзенская вобласць.

Тэл.: (8-01596) 2 82 90, (8-01596) 2 82 70.

■ Пастаянная экспазіцыя.

■ Тэатралізаваная экскурсія **"Мірскі замак і яго ўладальнікі: шлях праз стагоддзі"**.

■ Экскурсія з элементамі дэгустацыі **"У гасці да Пана Каханку"**.

■ Экскурсія з элементамі анімацыі і дэгустацыі **"Мірскі замак. Гісторыя. Культура. Дэгустацыя"**.

■ Тэматычная экскурсія з элементамі квэста для дзяцей **"Інтрыг Купідона"**.

■ Музейныя камунікатывныя праграмы: **"Табе, нашчадак, у добры дар..."**, **"Ад усюго сэрца — самы лепшы пачастунак"**, **"Капрызы моды ракако"**.

■ Дзіцячая тэатралізаваная экскурсія **"Чароўная гісторыя ў Мірскім замку"**.

■ Правядзенне вясельных цырымоній, святкаванне гадавіны Вясяля.

■ Музейная фоталапоўка.

■ Квэст **"Таямніца двух куфраў"**.

Галерэі

■ **ПАЛАЦ МАСТАЦТВА** г. Мінск, вул. Казлова, 3. Тэл./факс: 290 60 10.

■ Выстава работ пераможцаў І Трыенале жывалісу, графікі і скульптуры Беларускага саюза мастакоў **"VIVAT VITA"** і выставачнага праекта **"Графіка года"**.

■ Персанальны выставачны праект Кацярыны Сумаравай **"Памежны стан"**.

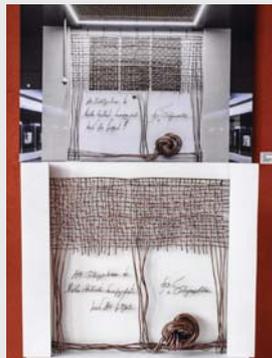
■ Персанальная юбілейная выстава беларускага графіка Ларысы Журавовіч **"Святло зямлі, святло нябёсаў"**.

■ Выставы працягуюць да 7 лютага.

Не шкадуйце часу на адлегласць

(Заканчэнне. Пачатак на старонцы 9)

"Максімалізм" — персаналі Максіма Петрулі. Назва выставы сугучна з імем скульптара і аднаўдае ягонай творчай канцэпцыі "Максімум выразнасці праз мінімум выяўленчых сродкаў". Слушна і да любой справы пасуе. Як вядома, Давід Гаўтага ў жалеза Галіфа з рагаткі застрэліў. Прынцыпам мінімалізму ў творчасці кіраваўся яшчэ патрыярх сучаснай скульптуры Канстанцін Брынкуш (Бранкузі), ды і Генры Мур недалёка ад яго адшоў. Мне ж падаецца, што спадар Максім імкнецца быць на гэтых твораў падобным. Скульптуры Петрулі нагадваюць тэхнічныя аб'екты. Яны эфектна глядзяцца ў станковым фармаце, але пры патрэбе могуць быць пераведзены ў памер манументальны без страты выразнасці і нават прыдадушы дадатковыя эстэтычныя якасці.

Максім Петруль. "Кніга беларуская".

"Тайцызы".

У некаторых работах скульптара прысутнічае асацыятыўнасць, яны маюць хай і схематычнае, але ўсё ж падабенства з матэрыяльнымі аб'ектамі ці прыроднымі формамі. Петруль даводзіць сваёй творчасцю, што ён прыхільнік абстракцыянізму, але для культурніцкай грамады ягонай візітоўкай з'яўляюцца работы, дзе сувязь з рэалізмам не канчатковая.

Рэалізе сябя як творца Петруль хутчэй не як скульптар, але як арт-дызайнер. Ягоная эстэтыка пасуе сучаснай архітэктуры і калі-нікілі аказваецца да месца пры будаўніцтве аб'ектаў грамадскага прызначэння. Але гэта эпизадна, патэнцыял абстрактнага мастацтва ў Беларусі пакуль эфектыўна не скарыстоўваецца. Грамада яшчэ псіхалагічна не гатовая ўспрыняць думку пра шматтаблічнасць мастацтва як адбтак шматтаблічна быцця. Калі ж гэта адбудзецца, Максім Петруль магчыма будзе залічаны ў каторгу класікаў.

■ **Галерэі**
■ **ПАЛАЦ МАСТАЦТВА** г. Мінск, вул. Казлова, 3. Тэл./факс: 290 60 10.
■ Выстава работ пераможцаў І Трыенале жывалісу, графікі і скульптуры Беларускага саюза мастакоў **"VIVAT VITA"** і выставачнага праекта **"Графіка года"**.
■ Персанальны выставачны праект Кацярыны Сумаравай **"Памежны стан"**.
■ Персанальная юбілейная выстава беларускага графіка Ларысы Журавовіч **"Святло зямлі, святло нябёсаў"**.
■ Выставы працягуюць да 7 лютага.

"Паміж".

У МІНСКУ ГАЗЕТУ "КУЛЬТУРА" МОЖНА НАБЫЦЬ У НАСТУПНЫХ КРОПКАХ:

магазіны "Белсаюздрук"	кіёскі "Белсаюздрук"
Падземны пераход ст.м. "Пятроўшчына".	ст.м. "Няміга", вул. М. Багдановіча.
Падземны пераход ст.м. "Плошча Перамогі".	Праспект Пераможаў, 5. Вуліца Рабароўская, 17.
Праспект Незалежнасці, 44.	Праспект Незалежнасці, 68, В.
Вуліца Валадарскага, 16.	Вуліца Лабанка, 2.

ТЭАТРЫ

НАЦЫЯНАЛЬНЫ АКАДЭМІЧНЫ ВЯЛІКІ ТЭАТР ОПЕРЫ І БАЛЕТА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

г. Мінск, пл. Парыжскай камуны, 1. Тэл./факс: 334 11 56.

■ 30 студзеня — **"Кармін"** (опера ў 3-х дзеях) Ж.Біза. Дырыжор — Іван Касцянін.

■ 31 — **"Маленькі прыны"** (балет у 2-х дзеях) Я.Глебава. Дырыжор — Алег Лясун. Пачатак а 18-й.

■ 31 — **"Завая. Пушкін — Свірыдаў"** (літаратурна-музычная кампазіцыя). Камерная зала імя Л.П.Александровскай. Пачатак у 18.30.

■ 3 лютага — **"Ганна Карэніна"** (балет ў 2-х дзеях) П.Чайкоўскага. Дырыжор — Алег Лясун.

■ 3 — **Сольны канцэрт Аксаны Волкавай**. Камерная зала імя Л.П.Александровскай. Пачатак у 19.30.

■ 4 — **"Травята"** (опера ў 4-х дзеях) Дж.Вердзі. Дырыжор — Дзмітрый Мацвіенка.

■ 5 — **"Шчаўнунок"** (балет у 2-х дзеях) П.Чайкоўскага. Дырыжор — Іван Касцянін. Прэм'ера.

■ 5 — **Вечар рамансаў П.Чайкоўскага і С.Рахманінава**. Камерная зала імя Л.П.Александровскай. Пачатак у 19.30.

■ 6 — **"Царская нявеста"** (опера ў 2-х дзеях) М.Рымскага-Корсакава. Дырыжор — Дзмітрый Мацвіенка.

ЗАСЛУЖАНЫ КАЛЕКТЫЎ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ "РЭСПУБЛІКАНСКІ ТЭАТР БЕЛАРУСКАГА ДРАМАТУРГІ" г. Мінск, вул. Крапоткіна, 44. Тэл./факс: 154 04 44.

■ 30 студзеня — **"Шлюб з ветрам"** (песня ў адной дзеі) Я.Карняга, К.Аверкавай.

■ 1 лютага — **"Адамавы жарты"** (камедыя) С.Навуменка.

■ 2 — **"Кар'ера доктара Раўса"** (гістарычна неадакладная трагікамедыя) В.Марціновіча.

■ 3 — **"Вар'ятка"** (трагіфарс у 2-х дзеях) Н.Птушкінай.

■ 4 — **"Профіт"** (трагікамедыя з жыцця дзяржслужачых па матывах "Даходнага месца" А. Астроўскага). Прэм'ера.

■ 5 — **"Сірожа"** (жыццё ў дзвюх эпохах) Ю.Чарняўскай.

■ 6 — **"Таямніца чароўнага календара"** (музычны дэтэктыў) М.Варфаламеева. Пачатак аб 11-й.

■ 6 — **"Мудрамер"** (сатырычная камедыя) М.Матукоўскага.

ЗАСЛУЖАНЫ КАЛЕКТЫЎ БЕЛАРУСЬ ТЭАТР "ЛЯЛКА" г. Віцебск, вул. Пушкіна, 2. Тэл.: (8-0212) 36 32 50.

■ 31 студзеня — **"Церам-церамок"** (музычная казка ў адной дзеі) С.Маршак. Пачатак аб 11-й.

ПРАЦЯГВАЕЦЦА ПАДПІСКА НА ГАЗЕТУ "КУЛЬТУРА" ПРАЗ ІНДЫВІДУАЛЬНЫ (63875) І ВЕДАМАСНЫ (638752) ІНДЭКСЫ.

З дапамогай банкаўскай карткі газеты можна вылісаць праз інтэрнэт-сэрвіс на сайце "Белпошты" (пункт "Афармленне падпіскі на друкаваныя сродкі масавай інфармацыі").